

Δημόσια οικονομικά για το μέλλον που θέλουμε

Τι θα συνέβαινε εάν χρησιμοποιούσαμε το δημόσιο χρήμα για να διαμορφώσουμε τις συστημικές λύσεις που απαιτούνται προκειμένου να αναπτυχθεί η κοινωνία στο σύνολό της; Τι θα συνέβαινε εάν γινόταν ριζική μεταρρύθμιση του νομισματικού, φορολογικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος; Τι θα συνέβαινε εάν κατορθώναμε να απελευθερώσουμε τη δυναμική των δημόσιων οικονομικών με την εμβάθυνση της δημοκρατίας;

Μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, οι μεγάλες τράπεζες διασώθηκαν και επήλθε περικοπή των δημόσιων δαπανών. Αυτό λειτούργησε ως δικαιολογία για την επιβολή ακόμα πιο αυστηρών μέτρων λιτότητας και ενίσχυσε σε μεγάλο βαθμό την άποψη ότι ο δημόσιος τομέας πρέπει να στηρίζεται στην ιδιωτική χρηματοδότηση προκειμένου να εξαλείψει τις υπερβολικές ανισότητες και την οικολογική καταστροφή. Σήμερα, η ιδιωτική χρηματοδότηση όχι μόνο έχει αποτύχει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αυτά, αλλά τα έχει εντείνει. Ο δημόσιος τομέας δεν χρειάζεται να βασίζεται στον ιδιωτικό τομέα. Οι δημόσιοι πόροι είναι πολύ περισσότεροι από ό,τι μπορούμε να φανταστούμε: ισοδυναμούν με το 93% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Οι δημόσιες τράπεζες διαθέτουν επαρκείς πόρους για να συγκεντρώσουν τα πολλά τρισεκατομμύρια που απαιτούνται για την επένδυση σε δημόσιες υπηρεσίες και κλιματικές υποδομές, χωρίς την ανάγκη ιδιωτικής χρηματοδότησης.

Στο συγκεκριμένο βιβλίο, παρουσιάζονται μοντέλα οικονομίας με αναγεννητικό και αναδιανεμητικό χαρακτήρα, που βασίζονται στη συλλογική ισχύ: από την ακμάζουσα συνεργατική οικονομία στην Κεράλα της Ινδίας έως τα εκατοντάδες τοπικά ταμειυτήρια στη Γερμανία, την υπό εργατική ιδιοκτησία τράπεζα Banco Popular στην Κόστα Ρίκα και τα χιλιάδες People's Credit Funds (Λαϊκά Πιστωτικά Ταμεία) στο Βιετνάμ.

www.tni.org/publicfinance

Διερευνώνται μοντέλα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το νέο κανόνα και τη βάση για ένα δημοκρατικά οργανωμένο και βιώσιμο μέλλον.

Τα παραδείγματα που αναφέρονται σε αυτό το βιβλίο έχουν εφαρμοστεί στην πραγματικότητα, γεγονός που αποδεικνύει ότι μπορεί να υπάρξει μια πολιτική οικονομία που ανακόπτει τη δύναμη των μεγάλων χρηματοπιστωτικών φορέων και εξυπηρετεί το λαό και τον πλανήτη. Οι ιδέες που παρουσιάζονται είναι επίκαιρες και επιτακτικές. Αποτελούν ένα κάλεσμα για την ετοιμότητα όλων προτού σκάσει η επόμενη οικονομική «φούσκα».

Εισαγωγή

Δημόσια οικονομικά για ένα καλύτερο μέλλον

Θέλετε να δείτε να εφαρμόζονται αναγεννητικές, δίκαιες και δημοκρατικές οικονομίες διαμορφωμένες βάσει της συλλογικής ισχύος; Πιστεύουμε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι μόνο απαραίτητο, αλλά και απολύτως εφικτό.

Το σημερινό οικονομικό σύστημα, που τροφοδοτείται από ακραία εξορμητική λογική και είναι επιρρεπές σε κρίσεις, έχει αναζωπυρώσει τέρατα του παρελθόντος, όπως ο ρατσισμός, ο μισογυνισμός και άλλες μορφές φόβου και μίσους. Η αναγκαιότητα εναλλακτικών λύσεων για την οικονομία είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Αυτό το βιβλίο παρουσιάζει εναλλακτικά οικονομικά συστήματα, τα οποία έχουν εφαρμοστεί στην πραγματικότητα. Επισημαίνει τα διαφορετικά μοντέλα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το νέο κανόνα και τη βάση για ένα δημοκρατικά οργανωμένο και βιώσιμο μέλλον.

Πριν από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, επαναλαμβανόταν ευλαβικά ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική» στο εξορμητικό οικονομικό μοντέλο που έχει ευνοήσει την ανάπτυξη υπερβολικών ανισοτήτων και την οικολογική καταστροφή. Μετά την οικονομική κρίση, οι μεγάλες τράπεζες διασώθηκαν και η ευθύνη αποδόθηκε εσφαλμένα στις δημόσιες δαπάνες. Αυτό λειτούργησε ως δικαιολογία για την επιβολή ολοένα και πιο αυστηρών μέτρων λιτότητας και ενίσχυσε σε μεγάλο βαθμό την άποψη ότι ο δημόσιος τομέας πρέπει να στηρίζεται στην ιδιωτική χρηματοδότηση προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτές τις παράπλευρες επιπτώσεις.

Περισσότερα από 10 χρόνια μετά, γνωρίζουμε πλέον ότι η ιδιωτική χρηματοδότηση όχι μόνο έχει αποτύχει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αυτά, αλλά τα έχει εντείνει. Η κοινωνία των πολιτών πρέπει να ενώσει τις δυνάμεις της υπέρ της εφαρμογής συστημικών λύσεων προτού σκάσει η επόμενη οικονομική «φούσκα».

Η αποτυχία της ιδιωτικής χρηματοδότησης

Πριν από τρεις δεκαετίες και συγκεκριμένα το 1989, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), η Παγκόσμια Τράπεζα και το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ κατέληξαν στον καθορισμό 10 κατευθύνσεων πολιτικής σε ό,τι αφορά τον τρόπο διαχείρισης οικονομικών κρίσεων από τα κράτη. Το «Washington Consensus», όπως ονομάστηκε, επέβαλε στα πιο φτωχά κράτη να δεχθούν περικοπές των δημόσιων δαπανών τους, την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών και το άνοιγμα των αγορών τους στο διεθνή ανταγωνισμό ως αντάλλαγμα για οικονομική αρωγή. Η εφαρμογή των εν λόγω μέτρων λιτότητας παγκοσμίως οδήγησε σε αύξηση των χρεών, σε κοινωνική και οικονομική αστάθεια και αύξηση της φτώχειας. Μετά το 2008, ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Ιρλανδία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία, υπέστησαν αντίστοιχη μεταχείριση. Οι περισσότεροι πολιτικοί και φορείς χάραξης πολιτικής υποστήριζαν τη μείωση των δημόσιων δαπανών και την επένδυση των υπόλοιπων διαθέσιμων πόρων με σκοπό την προσέλκυση εταιρικών, συχνά ξένων, κεφαλαίων.

Τελευταία, στις συζητήσεις που γίνονται για τον τρόπο υλοποίησης της Συμφωνίας των Παρισίων για την κλιματική αλλαγή και των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) που υιοθέτησαν τα Ηνωμένα Έθνη, έχει κυριαρχήσει η ιδέα ότι η ιδιωτική χρηματοδότηση είναι ο μοναδικός τρόπος για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων. Για παράδειγμα, η μικτή χρηματοδότηση παρουσιάζεται ως η μαγική λύση που θα καταστήσει δυνατή τη χρηματοδότηση του επενδυτικού κενού ύψους 2,5 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ ετησίως για τους ΣΒΑ μέσω της χρήσης δημόσιων πόρων, όπως η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια, με στόχο την κινητοποίηση ιδιωτικών επενδύσεων. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Υπερατλαντικής Ανάπτυξης, από το 2012 έως το 2016, η στρατηγική μικτής χρηματοδότησης σε επενδύσεις δεν κινητοποίησε περισσότερα από 20 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ετησίως. Η συντριπτική πλειοψηφία αυτών των επενδύσεων εντοπίστηκε σε χώρες μεσαίου εισοδήματος και μόλις 728 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ (το 3,6%) έφτασε σε χώρες χαμηλού εισοδήματος που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη χρηματοδότησης. Επιπλέον, αυτές οι συζητήσεις συχνά παραβλέπουν το γεγονός ότι

η ιδιωτική χρηματοδότηση διευκολύνει τη μεταφορά πλούτου από το δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα, ευνοώντας κατά κύριο λόγο μια μικρή και πλούσια ελίτ.

Σύμφωνα με μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2018 με σκοπό την επανεξέταση των στοιχείων του ΔΝΤ για την παγκόσμια φοροδιαφυγή από πολυεθνικές εταιρείες, οι ζημιές για το δημόσιο τομέα υπολογίζονται κατά προσέγγιση σε 650 δισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ετησίως. Αυτό πλήττει δυσανάλογα τις φτωχές και τις μεταποικιακές χώρες, οι οποίες υφίστανται τα υψηλότερα επίπεδα εξόρυξης φυσικών πόρων από τις πολυεθνικές. Δεδομένου ότι οι δημόσιες δαπάνες για βασικές υπηρεσίες συνιστούν σημείο-κλειδί για την αναδιανομή του πλούτου, τα άτομα με χαμηλότερο εισόδημα, ιδίως οι γυναίκες, καταλήγουν να «πληρώνουν τα σπασμένα» της εταιρικής φοροδιαφυγής.

Στοιχεία προερχόμενα από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Χρέους και Ανάπτυξης Eurodad καταδεικνύουν ότι για κάθε δολάριο ΗΠΑ που καταλήγει σε μια χώρα χαμηλού εισοδήματος, σημειώνεται απώλεια άνω του διπλάσιου ποσού σε τόκους, κέρδη ξένων επενδυτών, δάνεια σε πλούσιες χώρες και παράνομες χρηματοπιστωτικές ροές. Μια άλλη μελέτη επισημαίνει ότι από το 1995 έως το 2005, το Σίτι (City), η οικονομική ζώνη του Λονδίνου, κόστισε 4,5 τρισεκατομμύρια λίρες στους πολίτες του Ηνωμένου Βασιλείου, αν όχι και άλλων χωρών. Αυτό το κόστος μετριέται από πλευράς του απέραντου πλούτου που εξαφανίστηκε και κατέληξε στα χέρια των πλουσιότερων ατόμων του κόσμου μετά την οικονομική κρίση του 2008, καθώς και των πόρων, των δεξιοτήτων και των επενδύσεων που ενίσχυσαν τον χρηματοπιστωτικό τομέα αντί να διοχετευτούν στις πιο παραγωγικές δραστηριότητες της κοινωνίας.

Οι διαδηλώσεις των «κίτρινων γιλέκων» που λαμβάνουν χώρα στη Γαλλία λειτουργούν ως μια υπενθύμιση ότι οι άνθρωποι μπορούν και προτίθενται να βγουν στους δρόμους ενάντια σε ένα οικονομικό σύστημα που θεωρούν στημένο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αυτό που ώθησε τους διαδηλωτές σε δράση είναι ένας «οικολογικός φόρος» που επιβλήθηκε από τη γαλλική κυβέρνηση στο ευρύ κοινό και όχι στους υπαίτιους της ρύπανσης, με στόχο το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Αυτό συνέβη αφότου η κυβέρνηση κατάργησε το φόρο αλληλεγγύης που εφαρμοζόταν στο μεγάλο πλούτο και μείωσε τη φορολόγηση των

κεφαλαίων, μεταφέροντας έτσι 14 δισεκατομμύρια ευρώ από τους φτωχούς στους πλούσιους. Άλλα 41 δισεκατομμύρια ευρώ μεταφέρθηκαν σε γαλλικές εταιρείες, συμπεριλαμβανομένων πολυεθνικών εταιρειών, μέσω ενός προγράμματος περικοπής φόρων και φοροαπαλλαγών.

Η ιδιωτική χρηματοδότηση δεν τείνει απλώς να ωφελεί τους λίγους ακόμα και για φαινομενικά παραγωγικούς ή προοδευτικούς σκοπούς, αλλά συχνά καταλήγει να κοστίζει και περισσότερο. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς του Εθνικού Γραφείου Λογιστικού Ελέγχου (National Audit Office) του Ηνωμένου Βασιλείου, όταν τα δημόσια έργα, π.χ. ανέγερση σχολείων, υλοποιούνται με ιδιωτική χρηματοδότηση, είναι 40% πιο ακριβά συγκριτικά με τη δημόσια χρηματοδότηση. Αυτό οφείλεται στα κέρδη που απαιτούν οι ιδιώτες επενδυτές και οι μέτοχοι, στους λογιστικούς κανόνες που αποκρύπτουν το πραγματικό κόστος της ιδιωτικής χρηματοδότησης από τον εκάστοτε δημόσιο ισολογισμό και στα επιτόκια δανεισμού που κυμαίνονται κατά μέσο όρο σε ποσοστό 7-8% για τις συμφωνίες ιδιωτικής χρηματοδότησης και σε μόλις 3-4% για τις κυβερνήσεις.

Οι δημόσιοι πόροι είναι πολύ περισσότεροι από ό,τι μπορούμε να φανταστούμε

Εδώ και αρκετές δεκαετίες, γίνεται μια συντονισμένη προσπάθεια που σκοπό έχει να μας πείσει ότι το δημόσιο εξαρτάται από τον ιδιωτικό τομέα και ότι οι δημόσιοι πόροι που έχουν απομείνει για επένδυση σε δημόσιες υπηρεσίες και υποδομές είναι ελάχιστοι. Τα αριθμητικά στοιχεία που παρουσίασαν η Παγκόσμια Τράπεζα και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), για παράδειγμα, διαστρεβλώνουν την αξία των δημόσιων οικονομικών εκτιμώντας ότι το ενεργητικό των δημόσιων τραπεζών ανέρχεται σε μόλις 2-5 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Δεδομένων των πολλών τρισεκατομμυρίων που απαιτούνται για τη χρηματοδότηση των κλιματικών υποδομών μόνο, το συγκεκριμένο ποσό αποτελεί σταγόνα στον ωκεανό. Ωστόσο, σύμφωνα με την έρευνα του Thomas Marois στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, υπάρχουν 693 δημόσιες τράπεζες παγκοσμίως με ενεργητικό που ανέρχεται σε 37,72 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Τα δημόσια οικονομικά ανέρχονται σε πάνω από 73 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, εάν συνυπολογιστούν οι κεντρικές

τράπεζες και οι πολυμερείς φορείς, όπως η Ασιατική Τράπεζα Ανάπτυξης, καθώς και τα συνταξιοδοτικά και τα κρατικά επενδυτικά ταμεία. Πρόκειται για το 93% του παγκόσμιου ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Όλοι αυτοί οι δημόσιοι πόροι απαιτούνται επειγόντως για την άμεση χρηματοδότηση του αγώνα για συστήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας προκειμένου να αποφευχθούν οι καταστροφικές συνέπειες της καλπάζουσας κλιματικής αλλαγής. Απαιτούνται 6 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ ετησίως, έως τα 90 τρισεκατομμύρια συνολικά, για να γίνουν επενδύσεις σε κλιματικές υποδομές. Τα προαναφερθέντα αριθμητικά στοιχεία δείχνουν ότι οι δημόσιοι χρηματοδοτικοί οργανισμοί διαθέτουν τους πόρους για να κινητοποιήσουν αυτές τις επενδύσεις.

Ωστόσο, οι περισσότερες κυβερνήσεις περιορίζονται και περιορίζουν τους δημόσιους χρηματοδοτικούς οργανισμούς στην παροχή επενδυτικών κινήτρων σε ιδιωτικές εταιρείες για τη μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας υποστηρίζοντας την ιδιωτικοποίηση και τις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ). Ανεξάρτητα από τα αναρίθμητα κίνητρα, τις επιχορηγήσεις και τις κυβερνητικές διασφαλίσεις, ο ιδιωτικός τομέας έχει δείξει πολύ μικρό ενδιαφέρον για τη χρηματοδότηση της μετάβασης από τα ορυκτά καύσιμα σε άλλες πηγές ενέργειας. Λόγω του υπερβολικού βαθμού εξάρτησης από τον ιδιωτικό τομέα, οι επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μειώθηκαν κατά 7% το 2017, σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας. Αυτή η τάση πιθανόν να επιδεινωθεί εφόσον υποτιμούμε τη δυναμική των δημόσιων οικονομικών και εξακολουθούμε να βασιζόμαστε στην ιδιωτική χρηματοδότηση και τους μηχανισμούς της αγοράς. Ωστόσο, η υπό εξέλιξη κλιματική κρίση δεν μπορεί να αρκестεί σε ημίμετρα. Όπως γίνεται σαφές στην πρόσφατη έκθεση της Διακυβερνητικής Ομάδας για την Κλιματική Αλλαγή, «όλες οι διαδρομές ξεκινούν τώρα και περιλαμβάνουν ταχύτατο και καινοφανή κοινωνικό μετασχηματισμό».

Αντίθετα, τα δημόσια συστήματα και οι δημόσιες υπηρεσίες σημειώνουν μεγαλύτερη επιτυχία σε ό,τι αφορά τις δημόσιες επενδύσεις, οδηγώντας όχι μόνο σε λιγότερες δαπάνες αλλά και σε καλύτερα αποτελέσματα για την κοινωνία και το περιβάλλον. Για παράδειγμα, στο Μπαγκλαντές, η κρατική εταιρεία Infrastructure Development Company Limited (IDCOL) παρείχε το

κεφάλαιο για να εγκατασταθούν περισσότερα από τρία εκατομμύρια φωτοβολταϊκά σε αγροτικές περιοχές, την περίοδο από το 2003 έως το 2014. Αυτή η ενέργεια είχε ως αποτέλεσμα την εξασφάλιση ηλεκτρισμού στα σπίτια δεκατριών εκατομμυρίων ανθρώπων.

Σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2017 από το Transnational Institute, καταγράφηκαν 835 ανακτηθείσες δημόσιες υπηρεσίες σε πάνω από 1.600 πόλεις παγκοσμίως. Η έκθεση έδειξε ότι οι ιδιωτικοποιημένες εταιρείες δεν διασφαλίζουν καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών ούτε χαμηλότερες τιμές και αυξημένες επενδύσεις. Όταν οι δήμοι σταματούν τις ιδιωτικοποιήσεις και ανακτούν μια δημόσια υπηρεσία, όπως η ύδρευση, η ενέργεια ή οι μεταφορές, συνήθως αποδεικνύουν πως είναι καλύτερα εξοπλισμένοι για την παροχή υπηρεσιών καλού επιπέδου συγκριτικά με έναν ιδιωτικό πάροχο που στοχεύει στο κέρδος.

Πυλώνες μετασχηματισμού του χρήματος και της χρηματοδότησης

Μπορούμε να αντλήσουμε τέσσερα συμπεράσματα από τα κεφάλαια του βιβλίου. Πρώτον, οι απαιτούμενοι οικονομικοί πόροι υπάρχουν, αλλά αποσπώνται και σπαταλώνται από μια πολύ μικρή και πολύ προνομιούχα μειοψηφία. Δεύτερον, η ιδιωτική χρηματοδότηση κοστίζει πολύ περισσότερο από τη δημόσια χρηματοδότηση σε ό,τι αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες και υποδομές. Τρίτον, παρά την ιδιωτικοποίηση, υπάρχει ακόμα ένας σημαντικός όγκος δημόσιων πόρων προς χρηματοδότηση, ιδίως υπό τη μορφή δημόσιων τραπεζών. Τέταρτον, εφόσον τα δημόσια οικονομικά ενεργοποιούνται για το ιδιωτικό οικονομικό συμφέρον και όχι για το δημόσιο συμφέρον, η δίκαιη μετάβαση προς την ενεργειακή δημοκρατία θα αποτύχει.

Συνεπώς, εφόσον γνωρίζουμε τι έχουμε εναντίον μας και τι χρειαζόμαστε για να καταπολεμήσουμε την κλιματική κρίση, με τι τρόπο πρέπει να οραματιστούμε τα χρηματοπιστωτικά μας συστήματα ώστε να διασφαλίσουμε το αποτέλεσμα που θέλουμε; Το όραμά μας για το μετασχηματισμό του χρήματος και της χρηματοδότησης βασίζεται σε δύο πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας είναι μια πολιτική χρηματοδότησης για το 99% που προβλέπει τη χρήση δημόσιας και υποκείμενης σε δημοκρατικό έλεγχο χρηματοδότησης με σκοπό την επένδυση στην ύδρευση, στην υγειονομική

περίθαψη και στην εκπαίδευση, καθώς και σε οικολογικές βιομηχανίες. Δεύτερο πυλώνα συνιστά μια πολιτική δημόσιου χρήματος στην οποία οι κυβερνήσεις δεν δανείζονται από ιδιωτικές τράπεζες, αλλά αξιοποιούν τη δημοκρατική εξουσία τους για τη δαπάνη των χρημάτων απευθείας στην πραγματική οικονομία και την ανάκτηση των επιπρόσθετων κρατικών δαπανών, γνωστών και με τον όρο «δημοσιονομικό έλλειμμα», μέσω προοδευτικής φορολογίας. Σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση διεθνούς φορολογικής δικαιοσύνης, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να απελευθερώσει με τρόπο αποτελεσματικό την κοινωνία από τα δεσμά των χρεών και της χρηματιστικοποίησης. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό το έργο που επιτελεί εδώ και δεκαετίες το διεθνές Δίκτυο Φορολογικής Δικαιοσύνης (Tax Justice Network), τα μέλη του οποίου έχουν εντάξει τη φοροδιαφυγή και τη φοροαποφυγή στην πολιτική ατζέντα και με το παρόν βιβλίο θέλουμε να συνεισφέρουμε σε αυτές τις προσπάθειες.

Με αυτό το νέο όραμα, επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε μια σπίθα ελπίδας και να δώσουμε ώθηση στην ανάπτυξη συνεργασιών που θα αποτελέσουν τη βάση για τη διαμόρφωση ριζοσπαστικών και βιώσιμων νομισματικών, φορολογικών και χρηματοπιστωτικών μοντέλων, τα οποία θα μας βοηθήσουν να χτίσουμε το μέλλον που θέλουμε. Επιπλέον, τα ακόλουθα εφαρμοσμένα παραδείγματα που έχουν αντέξει στο νεοφιλελευθερισμό μαρτυρούν ότι υπήρχαν ανέκαθεν εναλλακτικές λύσεις στην οικονομία. Τώρα, είναι στο χέρι μας να διασφαλίσουμε την υλοποίηση και εδραίωση τους παγκοσμίως.

Χρηματοδοτώντας τον πλούτο των κοινοτήτων

Η Κεράλα, πολιτεία της Νοτιοδυτικής Ινδίας με πάνω από 31 εκατομμύρια κατοίκους, μας δείχνει πώς ένα δίκτυο περισσότερων από 11.000 συνεταιρισμών σε συνδυασμό με ισχυρά σωματεία, δημόσια χρηματοδότηση και κρατική στήριξη, μπορεί να οδηγήσει σε μια επιτυχημένη και ισχυρή ανθρώπινη ανάπτυξη. Τα τελευταία 20 χρόνια, στην πολιτεία της Κεράλα, λειτουργεί το εντυπωσιακό πρόγραμμα Kudumbashree (σημαίνει «ευημερία για την οικογένεια»), το οποίο περιλαμβάνει ως μέλη 4,3 εκατομμύρια οικονομικά περιθωριοποιημένες γυναίκες. Ιδιαίτερα ο γεωργικός κλάδος του προγράμματος μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης, καθώς εξασφαλίζει

εισόδημα σε 320.000 γυναίκες. Σχηματίζοντας μικρές κολεκτίβες σε επίπεδο γειτονιάς, οι γυναίκες αυτές επιλέγουν ένα κομμάτι γης, λαμβάνουν δάνεια με χαμηλό επιτόκιο, γεωργικά μηχανήματα, σπόρους στο πλαίσιο επιδότησης, καθώς και εκπαιδευτική και τεχνική υποστήριξη. Με αυτόν τον τρόπο, καλλιεργούν ρύζι, φρούτα και λαχανικά για να θρέψουν τις οικογένειές τους και να πουλήσουν τυχόν πλεόνασμα στις λαϊκές αγορές.

Η ισχυρή κινητήρια δύναμη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας που εφαρμόζεται στην Κεράλα προκύπτει από την οργανωτική εξουσία του Αριστερού Δημοκρατικού Μετώπου (LDF), το οποίο αποτελεί συνασπισμό διαφορετικών αριστερών κομμάτων, εντός και εκτός εξουσίας, καθώς και από ένα ακμάζον δίκτυο ανεξάρτητων κινημάτων. Το LDF, που βρίσκεται στην εξουσία, πρόσφατα ξεκίνησε ένα επιπλέον φιλόδοξο πρόγραμμα που αφορά στην ίδρυση πολιτειακής Συνεταιριστικής Τράπεζας. Στόχο συνιστά η αντιμετώπιση των φορολογικών περιορισμών που έχουν επιβληθεί από την κεντρική κυβέρνηση και η ενίσχυση των 980 υφιστάμενων συνεταιριστικών τραπεζών της Κεράλα και των 1.647 αγροτικών συνεταιριστικών πιστωτικών κοινοτήτων. Οι συνολικές καταθέσεις τους ανέρχονται σε πάνω από 1 δισεκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ.

Οι συμβάσεις προμηθειών αποτελούν άλλη μια πηγή εσόδων που μπορεί να συνδράμει στην ανθεκτικότητα των τοπικών οικονομιών, δεδομένου ότι οι δημόσιες συμβάσεις αντιπροσωπεύουν το 15-20% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Η στρατηγική οργανισμών τοπικής στήριξης (οργανισμοί-άγκυρα), η οποία αναπτύχθηκε εν μέρει από το συνεταιρισμό Democracy Collaborative με έδρα τις ΗΠΑ, επεκτείνει δημιουργικά τη δυναμική των προμηθειών μέσα από τη συνεργασία με μεγάλους δημόσιους και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς τοπικής στήριξης, όπως νοσοκομεία και πανεπιστήμια, προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η κοινωνική συνεισφορά τους μέσω δαπανών, απασχόλησης εργατικού δυναμικού και επενδύσεων σε τοπικό επίπεδο. Με αυτή τη στρατηγική, επιτυγχάνεται η κυκλοφορία, ανάπτυξη και διαφύλαξη του πλούτου στις κοινότητες. Στην πόλη Κλίβελαντ των ΗΠΑ, η εν λόγω στρατηγική είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση του επιτυχημένου δικτύου Evergreen Cooperatives.

Επίσης, η στρατηγική έχει εφαρμοστεί και στην πόλη Πρέστον του Ηνωμένου Βασιλείου. Το 2013, οι τοπικές δαπάνες των επτά οργανισμών τοπικής στήριξης που υπήρχαν στην περιοχή (μεταξύ των οποίων ένα πανεπιστήμιο, δύο κολέγια και το Δημοτικό Συμβούλιο του Πρέστον) ήταν μόλις 38 εκατομμύρια λίρες εντός της πόλης και 292 εκατομμύρια λίρες στην κομητεία Λάνκασιρ όπου βρίσκεται το Πρέστον. Έως το 2017, μετά την ανάπτυξη του «μοντέλου του Πρέστον», οι τοπικές δαπάνες αυξήθηκαν φτάνοντας τα 111 εκατομμύρια λίρες στην πόλη για 486 εκατομμύρια λίρες στην ευρύτερη περιοχή. Σήμερα, η πόλη εξελίσσει το μοντέλο αυτό με σκοπό την ανάπτυξη συνεταιρισμών και τη δημιουργία μιας περιφερειακής, συνεταιριστικής τράπεζας, η οποία θα εστιάζει στη χρηματοδότηση μικρότερων επιχειρήσεων και ατόμων με χαμηλό εισόδημα.

Στην Ισπανία, προοδευτικοί δήμοι, όπως η Μαδρίτη, η Παμπλόνα και η Σαραγόσα, στηρίζουν σταθερά την «κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία» με στόχο τον εκδημοκρατισμό της οικονομίας. Παράλληλα με τις δημόσιες συμβάσεις προμηθειών, αυτές οι πόλεις παρείχαν ευκαιρίες για συνεταιρισμούς και άλλες δημοκρατικές επιχειρήσεις που σχετίζονται με παραχώρηση γης, κτιριακών εγκαταστάσεων, δανείων με χαμηλό επιτόκιο και άλλων υπηρεσιών, έτσι ώστε η οικονομία να οδηγεί στην ευημερία της κοινωνίας και όχι το αντίστροφο.

Μέσα σε μόλις τέσσερα χρόνια, η Βαρκελώνη κατόρθωσε να αναστήσει πλήρως τη δημόσια ιδιοκτησία ιδρύοντας δημοτικό οδοντιατρείο, πάροχο ενέργειας και γραφείο τελετών, αλλά και ξεκινώντας τις προετοιμασίες για ένα συμμετοχικό μοντέλο ύδρευσης που θα υλοποιηθεί μετά την απομάκρυνση της Agbar, θυγατρικής της γαλλικής πολυεθνικής Suez. Επίσης, η πόλη πειραματίζεται με την παροχή «βασικού εισοδήματος» σε εκατοντάδες πολίτες, μέρος του οποίου καταβάλλεται σε κοινωνικό νόμισμα που μπορεί να δαπανηθεί σε 85 τοπικές επιχειρήσεις.

Ο πλούτος των κοινοτήτων πρέπει να αναπτυχθεί σε κάθε επίπεδο. Ο Stewart Lansley του Πανεπιστημίου του Μπρίστολ και ο Duncan McCann του ιδρύματος New Economics Foundation συνέταξαν μια πρόταση για το μετασχηματισμό του ιδιωτικού πλούτου σε δημόσιο πλούτο μέσα από τη δημιουργία επενδυτικών

λαϊκών ταμείων πολιτών. Αυτά τα μόνιμα επενδυτικά ταμεία, υπό την ιδιοκτησία πολιτών, θα μπορούσαν να χρηματοδοτούνται μέσω υψηλότερων φόρων για τις εταιρείες και τους μεγαλοεισοδηματίες και με τη σταδιακή μεταφορά μετοχών εταιρικής ιδιοκτησίας σε αυτά. Τα επενδυτικά ταμεία πολιτών θα μπορούσαν να προβούν σε κοινωνικοποίηση των ιδιωτικών κεφαλαίων και να καλλιεργήσουν τη μαζική υποστήριξη σε κοινωνικές δαπάνες προς όφελος της μεγαλύτερης ισότητας και των μελλοντικών γενεών.

Ένα οικοσύστημα δημόσιας και συνεταιριστικής χρηματοδότησης

Ο κυβερνητικός έλεγχος εκ των άνω προς τα κάτω μπορεί να αποδειχθεί προβληματικός, καθώς τα κράτη μπορούν να λειτουργήσουν ενίοτε και πολύ αντιδημοκρατικά ή ακόμα και απολύτως αυταρχικά. Με άλλα λόγια, η δημόσια ιδιοκτησία δεν αποτελεί εγγύηση για τη δημοκρατία. Πέραν των επενδυτικών ταμείων πολιτών, είναι απαραίτητη μια νέα γενιά δημόσιων και βαθιά δημοκρατικών τραπεζών. Για το συγκεκριμένο ζήτημα, μπορούμε να πάρουμε μαθήματα από την τράπεζα Banco Popular στην Κόστα Ρίκα. Η εν λόγω τράπεζα, που τελεί υπό την ιδιοκτησία 1,2 εκατομμυρίων εργαζομένων από την Κόστα Ρίκα, αποτελεί πιθανώς την πιο δημοκρατική τράπεζα παγκοσμίως, ενώ το ανώτερο διοικητικό όργανό της είναι η Συνέλευση των Εργαζομένων. Εκπληρώνει πλήρως την αποστολή της, δηλαδή τη διασφάλιση της κοινωνικής και βιώσιμης ευημερίας του λαού της Κόστα Ρίκα με τη χρηματοδότηση συνεταιρισμών και ομάδων που τείνουν να υφίστανται χρηματοδοτικό αποκλεισμό, όπως εργάτες, αγρότες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ).

Οι αποφάσεις της σε σχέση με τις τραπεζικές δραστηριότητες διέπονται από τις αρχές της ισότητας των φύλων, της προσβασιμότητας και της περιβαλλοντικής ευθύνης. Η τράπεζα Banco Popular συνεργάζεται με τον περιφερειακό συνεταιρισμό ενέργειας COOPELESCA, έναν από τους τέσσερις οργανισμούς που ηλεκτροδότησαν επιτυχώς τις αγροτικές περιοχές της χώρας. Με ένα δάνειο χαμηλού κόστους, ο συνεταιρισμός COOPELESCA αντικατέστησε πλήρως το σύστημα φωτισμού με φωτισμό LED και μέχρι το 2015 κατόρθωσε να αντισταθμίσει το αποτύπωμα άνθρακα μέσω των δικών του ανανεώσιμων

πηγών ενέργειας και επιπρόσθετων περιβαλλοντικών δράσεων. Επίσης, η εργατική ιδιοκτησία τράπεζα βοήθησε τον συνεταιρισμό COOPELESCA να αγοράσει «εξουθενωμένη» γη με στόχο την αποκατάσταση του εδάφους, της βιοποικιλότητας και των υδάτινων πόρων.

Μπορούμε επίσης να μάθουμε πολλά πράγματα από τα ταμειυτήρια της Γερμανίας ή Sparkassen όπως ονομάζονται. Τα στοιχεία του ενεργητικού των 400 τοπικών ταμειυτηρίων δεν αποτελούν ιδιοκτησία κανενός. Οι τράπεζες είναι ανεξάρτητες από τις τοπικές αρχές, ενώ δεν είναι δυνατή η ιδιωτικοποίησή τους ή η εκτροπή των κερδών τους προς χρήση για άλλους σκοπούς. Το διοικητικό συμβούλιο κάθε τραπεζικού ιδρύματος διαδραματίζει βασικό ρόλο για την αποτελεσματικότητά του, καθώς αποτελείται από εκπροσώπους των δήμων και άλλους τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς, οι οποίοι έχουν καθήκον να εκπληρώσουν τη δεσμευτική εντολή του όσον αφορά την αύξηση των αποταμιεύσεων, την προώθηση της χρηματοδοτικής ένταξης και την παροχή δανείων σε ΜμΕ. Αυτά τα παραδείγματα συνεταιριστικών και δημοτικών τραπεζικών πρακτικών καταδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο τέτοιου είδους αρχές λειτουργίας, όπως π.χ. μια δεσμευτική εντολή, η συμμετοχή διαφόρων ενδιαφερόμενων φορέων, η παροχή διαφορετικών διαύλων για τη συμμετοχή των πολιτών, μπορούν να διευκολύνουν τη διαμόρφωση δημοκρατικού δημόσιου τραπεζικού τομέα.

Στο Βέλγιο, η πλατφόρμα «Belfius is ours» (Η Belfius είναι δική μας) διερευνά αυτούς τους μηχανισμούς διακυβέρνησης στο πλαίσιο της εκστρατείας της για τον εκδημοκρατισμό της Belfius, μιας ιδιωτικοποιημένης τράπεζας που ονομαζόταν Dexia και εθνικοποιήθηκε με τη δεύτερη διάσωσή της το 2011. Σύμφωνα με τους ιδρυτές της πλατφόρμας, Frank Vanaerschoot και Aline Fares, οι εθνικοποιημένες τράπεζες πρέπει να εκδημοκρατιστούν και όχι να εθνικοποιηθούν. Συνεπώς, η Belfius θα μπορούσε να εξυπηρετήσει με βιώσιμο τρόπο την κοινωνία μόνο μέσω μιας συζήτησης σε επίπεδο κοινωνίας σχετικά με τη νέα δημόσια εντολή της τράπεζας καθώς και την ιδιοκτησιακή και διοικητική δομή της.

Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου συστήματος δημόσιων και συνεταιριστικών χρηματοδοτικών φορέων συνιστά ένα ισχυρό μέσο για την προώθηση

της υγιούς οικονομικής ανάπτυξης των κοινοτήτων. Λόγω της νεοφιλελεύθερης μανίας με μικροπιστώσεις και δανεισμούς, η οποία οδήγησε εκατομμύρια φτωχούς ανθρώπους σε χρέη και μεγαλύτερη φτώχεια εξαιτίας των υψηλών επιτοκίων δανεισμού, ο Milford Bateman, επισκέπτης καθηγητής οικονομικών στο Πανεπιστήμιο Pula της Κροατίας, παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο η καθοδηγούμενη από την κοινότητα χρηματοδότηση μπορεί να οδηγήσει στην πραγματικότητα σε δίκαιη ανάπτυξη. Για παράδειγμα, το Βιετνάμ απέρριψε την προσέγγιση των μικροπιστώσεων και ίδρυσε μια ολόκληρη σειρά χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τα οποία συνδύαζαν δημόσια και συνεργατικά μοντέλα ιδιοκτησίας. Η Τράπεζα Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης του Βιετνάμ περιλαμβάνει ένα δίκτυο 2.000 αυτόνομων υποκαταστημάτων που παρέχουν οικονομικά προσιτή πίστωση με χαμηλό επιτόκιο σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες εντάσσονται ιδανικά σε τοπικές εφοδιαστικές αλυσίδες. Συνεργάζεται με την Τράπεζα Κοινωνικής Πολιτικής του Βιετνάμ και την Κεντρική Τράπεζα της χώρας. Η τελευταία, για παράδειγμα, ίδρυσε τα People's Credit Funds (Λαϊκά Πιστωτικά Ταμεία). Αυτά τα αγροτικά πιστωτικά ιδρύματα δραστηριοποιούνται στις επιμέρους κοινότητες και σε συνδυασμό με τη στήριξη της τοπικής κυβέρνησης, παρέχουν υπηρεσίες υποδομών όπως άρδευση, καθώς και στήριξη σε ΜμΕ και άλλες αγροτικές βιομηχανίες. Κατά συνέπεια, τα οικογενειακά αγροκτήματα έχουν γίνει πιο παραγωγικά και ημι-εμπορικά, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν τους δικούς τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Το 2017, το Βιετνάμ είχε περισσότερα από 1.100 ενεργά λαϊκά πιστωτικά ταμεία, που υποστήριζαν 8 εκατομμύρια νοικοκυριά.

Η πολιτική του δημόσιου χρήματος

Τα συγκεκριμένα εναλλακτικά παραδείγματα δείχνουν ότι υπάρχουν πολλές διαθέσιμες πορείες προς τις οικονομίες ευημερίας. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το μετασχηματισμό της κρατικής χρηματοδότησης, καθώς και στρατηγικές στον τραπεζικό τομέα και στο σύστημα προμηθειών προκειμένου να διασφαλίσουμε ισχυρή ανθρώπινη ανάπτυξη και πλούτο για την κοινότητα από το μηδέν. Παρόλα αυτά, σε ένα παγκόσμιο χρηματοδοτικό σύστημα που βασίζεται στα χρέη, οφείλουμε να ρωτήσουμε από πού προέρχονται τα χρήματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των νέων χρημάτων εκδίδεται από εμπορικές τράπεζες υπό μορφή ιδιωτικών

δανείων με συχνά υψηλό επιτόκιο, πράγμα που διαιωνίζει τον κύκλο της απερίσκεπτης οικονομικής μεγέθυνσης. Αυτός ο τύπος χρημάτων μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητός με τον όρο χρηματοδότηση, καθώς βασίζεται πάντα στη δημιουργία χρέους και τη χρέωση προσώπων και ολόκληρων πληθυσμών. Ακόμα και το ΔΝΤ και η Τράπεζα της Αγγλίας αναγνωρίζουν πλέον ότι αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο δημιουργούνται τα χρήματα. Το ότι το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων μας βασίζεται σε χρέη δεν αποτελεί δεδομένο, αλλά μια πολιτική κατάσταση η οποία μπορεί να μεταβληθεί από τους ανθρώπους και τους φορείς χάραξης πολιτικής. Στη νεοφιλελεύθερη εποχή, στην οποία οι κεντρικές τράπεζες σε πολλές πλούσιες χώρες ανεξαρτητοποιήθηκαν εμφανώς από την κυβέρνηση, βασικό καθήκον τους κατέστη η εγγύηση της σταθερότητας των τιμών και ο περιορισμός του πληθωρισμού, ορίζοντας επιτόκια και παράγοντας μετρητά (χαρτονομίσματα και κέρματα). Ωστόσο, η συνεχιζόμενη εξουσία των κυβερνήσεων να εκδίδουν χρήματα ελεύθερα χρεών αποκαλύφθηκε από τα 2,6 τρισεκατομμύρια ευρώ που τύπωσε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τα 4,5 τρισεκατομμύρια δολάρια που εξέδωσε η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ μετά την οικονομική κρίση του 2008, διαδικασία που είναι γνωστή και με τον όρο «ποσοτική χαλάρωση». Το μεγαλύτερο μέρος των νέων χρημάτων χρησιμοποιήθηκε για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των μεγάλων τραπεζών. Η προσέγγιση αυτή συνδεόταν με την οικονομική θεωρία «trickle-down» (διάχυση οφέλους «από τα επάνω προς τα κατώτερα στρώματα»), καθώς βασιζόταν στην αντίληψη ότι η αγορά εταιρικών και κρατικών ομολόγων θα προκαλούσε άνοδο των μετοχικών τιμών και κατά συνέπεια βραχυπρόθεσμες δαπάνες και μακροπρόθεσμες επενδύσεις που θα οδηγούσαν στην ευημερία του συνόλου. Προφανώς, αυτό δεν συνέβη ποτέ, καθώς οι μετοχές ανήκουν κατά κύριο λόγο στην ελίτ των πλουσίων, οι οποίοι ξέρουν πώς να κερδίζουν χρήματα γρήγορα μέσω του χρηματοπιστωτικού τομέα παρά μέσα από παραγωγικούς τομείς. Συνεπώς, η ιδιωτική χρηματοδότηση και οι χρηματοπιστωτικές αγορές βασίστηκαν περισσότερο από ποτέ στις κυβερνήσεις και στο δημόσιο χρήμα, προκειμένου να ανακτήσουν μια προσωρινή σταθερότητα, ενώ ταυτόχρονα παρέμειναν σε μεγάλο βαθμό αρρυθμιστες με στόχο τη μεγιστοποίηση των κερδών μέσω κερδοσκοπικών χρηματοπιστωτικών μηχανισμών. Σύμφωνα με πολλούς πολιτικούς αναλυτές,

όπως ο Walden Bello, αυτή η προσέγγιση θα προκαλέσει σίγουρα και άλλη οικονομική κρίση.

Οι κυβερνήσεις εξακολουθούν να έχουν την εξουσία να δαπανούν χρήματα παρά να τα δανείζουν, αλλά ο τρόπος με τον οποίο έχουν χρησιμοποιήσει αυτή την εξουσία έχει οδηγήσει σε περισσότερη παρά λιγότερη συγκέντρωση πλούτου. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 έδειξε ότι οι τράπεζες διασώθηκαν εις βάρος του δημόσιου τομέα και οι οικονομικές απώλειες χρεώθηκαν στην κοινωνία μέσω μέτρων λιτότητας που επιβάρυναν τους απλούς πολίτες. Δεδομένου ότι τελικά ο λαός αναλαμβάνει την ευθύνη, τα παραπάνω καταδεικνύουν ότι ακόμα και τα χρήματα που βασίζονται σε πιστώσεις ή χρέη και εκδίδονται από τις εμπορικές τράπεζες θα πρέπει να θεωρούνται δημόσιο αγαθό και συνεπώς να βρίσκονται υπό τον έλεγχο των πολιτών και να υπόκεινται σε δημοκρατικό έλεγχο.

Για να ανακοπεί ο οδοστρωτήρας αυτού του τύπου οικονομικής μεγέθυνσης, θα χρειαστεί μια «πολιτική δημοσίου χρήματος» έναντι της πολιτικής ιδιωτικοποιημένης χρηματοδότησης. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την ανάκτηση της εξουσίας έκδοσης νέου χρήματος με στόχο τον θεμελιώδη εκδημοκρατισμό των νομισματικών συστημάτων μας. Το εν λόγω δημόσιο χρήμα θα πρέπει να δαπανάται (και όχι να δανείζεται) με στόχο την αντιμετώπιση των πολλών και μεγάλων προκλήσεων της εποχής μας, αντί να εκτρέπεται και να χάνεται στις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Με συσσωρευμένη αντισταθμιστική δύναμη, μπορούμε να ανακτήσουμε τον έλεγχο του κράτους και να δημιουργήσουμε ένα νέο νομισματικό μοντέλο. Η Mary Melloe, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Νορθούμπρια, δίνει ένα παράδειγμα για το πώς θα μπορούσε να είναι ένα τέτοιο μοντέλο και υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να δίνει στους ανθρώπους τη δυνατότητα να καθορίζουν την ποσότητα δημόσιου χρήματος που πρέπει να εκδίδεται. Το δημόσιο χρήμα που αποδεικνύεται πλεονάζον θα μπορούσε να ανακτάται μέσω φόρων προκειμένου να τηρείται υπό έλεγχο ο πληθωρισμός. Αν και τα τρισεκατομμύρια που εκδόθηκαν από τις κεντρικές τράπεζες μετά την κρίση του 2008 μέσω κερδοσκοπικών μηχανισμών αύξησαν επικίνδυνα τις τιμές των ακινήτων, ο φόβος του υπερπληθωρισμού

-δηλαδή της ανόδου των τιμών αγαθών και υπηρεσιών σε ποσοστό άνω του 50% σε διάστημα ενός μήνα- φαίνεται σε μεγάλο βαθμό αβάσιμος. Με δεδομένο τον πολύ μεγάλο αριθμό εργασιών, αγαθών και υπηρεσιών που απαιτούνται για την αποκατάσταση του οικοσυστήματος και τη διατήρηση του πληθωρισμού υπό έλεγχο, το νέο χρήμα δεν πρέπει να αποτελεί μέσο κερδοσκοπίας αλλά να αξιοποιείται προς όφελος της κοινωνίας.

Για να επιτευχθεί η αποκατάσταση των οικοσυστημάτων και να δοθεί ένα τέλος στην εξορυκτική λογική, θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε τη δύναμη των μεγάλων επιχειρήσεων, ιδίως την ολιγαρχία στον τομέα των ορυκτών καυσίμων. Η Carla Skandier του οργανισμού Next System Project υποστηρίζει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες, των οποίων η βιομηχανία ενέργειας ευθύνεται για ένα μεγάλο ποσοστό των εκπομπών αερίου θερμοκηπίου της χώρας, θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την κυρίαρχη νομισματική εξουσία τους για να εξαγοράσουν εταιρείες ορυκτών καυσίμων. Μια δημόσια εξαγορά θα καθιστούσε δυνατή τη μετάθεση του ελέγχου από ιδιωτικούς μετόχους που λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος, προς μία επιχείρηση δημοκρατικού παροπλισμού των ορυκτών καυσίμων. Με την πίεση των πολιτών, αυτές οι οντότητες μπορούν να μετατραπούν σε φιλικές προς το περιβάλλον δημόσιες επιχειρήσεις που θα θέσουν ως προτεραιότητα τις ανάγκες των εργατών που πρόκειται να αντικατασταθούν, των κοινοτήτων που θα επηρεαστούν, καθώς και τις ανάγκες άλλων ομάδων που στερούνται των δικαιωμάτων τους.

Αν και αυτές οι προτάσεις μπορεί να ακούγονται υπερβολικά ριζικές για πολλούς πολιτικούς, το σενάριο της δημιουργίας νέου δημόσιου χρήματος προς όφελος των πολιτών κερδίζει σημαντικό έδαφος, διότι θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει αποτελεσματικά το Green New Deal (Πράσινη Νέα Συμφωνία). Αυτό το σχέδιο που υποβλήθηκε πρόσφατα από τη γερουσιαστή Alexandria Ocasio-Cortez στις ΗΠΑ έχει ως στόχο την απεξάρτηση της οικονομίας από τον άνθρακα και παράλληλα την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Η λαϊκή υποστήριξη σε μαζικές δημόσιες επενδύσεις με τη δημιουργία χρήματος από το δημόσιο και δημοκρατικά οργανωμένες τράπεζες αυξάνει όλο και περισσότερο, καθώς τα εν λόγω μέσα μπορεί να αποτελούν και τα μοναδικά μεγάλα εργαλεία που μπορούμε να επιστρατεύσουμε για την

καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και την επίτευξη της συλλογικής ευημερίας.

Η διαμόρφωση ενός ριζοσπαστικά δίκαιου νομισματικού, φορολογικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι ζωτικής σημασίας για τον εκδημοκρατισμό των οικονομιών μας. Εάν αυτά τα εφαρμοσμένα παραδείγματα μας ωθήσουν σε συλλογική δράση, τότε οι κοινωνίες που διασφαλίζουν την ευημερία των πολλών θα αποτελέσουν σενάριο υλοποιήσιμο.

Κεφάλαιο 1 Χρήματα για τον λαό

της Mary Mellor

Στον απόηχο της οικονομικής κρίσης του 2007, οι κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν τη δύναμη του δημόσιου χρήματος για τη διάσωση των τραπεζών και άλλων μεγάλων επιχειρήσεων, αντί να την αξιοποιήσουν για να καλύψουν τις ανάγκες των πολιτών. Η ιδιωτικοποίηση των χρημάτων των κυβερνήσεων και όχι το χρήμα αυτό καθεαυτό, διακωλύει τον ολέθριο κύκλο του χρέους και της μεγέθυνσης. Παρά την αντίθετη ρητορεία, τα κράτη και μπορούν και «τυπώνουν χρήματα». Οι κεντρικές τους τράπεζες εκδίδουν χρήμα χωρίς χρέωση για τις ανάγκες των δραστηριοτήτων δημιουργίας χρήματος του τραπεζικού κλάδου. Το χρήμα δημιουργείται και κυκλοφορεί όσο η κυβέρνηση δαπανά, με τον ίδιο τρόπο που οι τράπεζες παράγουν χρήμα όσο δανείζουν. Σαφέστατα, θα μπορούσε να εξυπηρετήσει διαφορετικούς σκοπούς, όπως η διευκόλυνση της παροχής καθολικών βασικών υπηρεσιών και βιώσιμες συνθήκες ζωής για όλους. Δεδομένου ότι στην πραγματικότητα η φορολογία ακολουθεί τις δημόσιες δαπάνες, η επανάκτηση του δημόσιου χρήματος μέσω των φόρων θα διατηρούσε τον πληθωρισμό υπό έλεγχο και θα διασφάλιζε την οικονομική σταθερότητα. Μια τέτοια αλλαγή πολιτικής θα έπρεπε να συνοδευτεί από ισχυρό δημοκρατικό έλεγχο της διαδικασίας λήψης νομισματικών αποφάσεων, καθώς και αυστηρή επίβλεψη της εφαρμογής τους. Για παράδειγμα, οι συγκεκριμένες ανάγκες δημόσιων δαπανών θα μπορούσαν να προσδιορίζονται από φόρουμ πολιτών, ενώ τα πολιτικά κόμματα θα μπορούσαν να προτείνουν μια συνολική κατανομή των κονδυλίων στους κοινωνικούς, δημόσιους και εμπορικούς κλάδους στο πλαίσιο των προεκλογικών τους προγραμμάτων, ενώ η τελική κατανομή θα μπορούσε να αποφασίζεται από τα κόμματα στην εξουσία. Τα κεφάλαια για αυτές τις δημοκρατικά καθορισμένες προτεραιότητες θα μπορούσαν να εξασφαλίζονται μέσω επιχορηγήσεων ή τραπεζικών δανείων, υπό τον έλεγχο της διοίκησης των τραπεζών και με τη χρήση χρημάτων παρεχόμενων από μια κεντρική τράπεζα που λειτουργεί δημοκρατικά και με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον. Συνεπώς, οι τράπεζες θα μπορούσαν να εξακολουθήσουν να διατηρούν καταθέσεις, να πραγματοποιούν συναλλαγές και να ισοσκελίζουν τους λογαριασμούς, αλλά δεν θα ήταν σε θέση πλέον να δημιουργούν χρήμα ή να συμμετέχουν σε κερδοσκοπικές χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες. Με αυτόν τον τρόπο, το μέγεθος της δημόσιας οικονομίας θα μπορούσε να αυξάνεται σταδιακά, σε ετήσια βάση, μέχρι να καλυφθούν πλήρως οι ανάγκες του δημοσίου.

Κεφάλαιο 2

Επενδυτικό ταμείο πολιτών, ένα νέο ισχυρό οικονομικό και κοινωνικό εργαλείο

των Stewart Lansley και Duncan McCann

Τα επενδυτικά ταμεία πολιτών θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν μέσω υψηλότερης φορολόγησης του ιδιωτικού πλούτου και να οδηγήσουν με σταδιακό και ολοκληρωμένο τρόπο στην ενίσχυση της κοινωνικής αξίας των υφιστάμενων δημόσιων, ατομικών και εταιρικών στοιχείων ενεργητικού. Αυτό το νέο μοντέλο προβλέπεται να λειτουργεί ως ένα μόνιμο επενδυτικό ταμείο, το οποίο θα τελεί υπό την αποκλειστική ιδιοκτησία πολιτών και υπό διαχείριση εντελώς ανεξάρτητη από το κράτος, με διαφάνεια και για καθαρά κοινωνικούς σκοπούς. Τα εν λόγω ταμεία θα έχουν τη δυνατότητα να ενισχύονται με την πάροδο του χρόνου, μετατρέπόμενα σε μόνιμο και ισχυρό κομμάτι της οικονομικής και κοινωνικής υποδομής, συμβάλλοντας έτσι στην αποκατάσταση του κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ του κράτους και των πολιτών και κατά συνέπεια στην ενδυνάμωση της λαϊκής στήριξης στις κοινωνικές δαπάνες. Τα ταμεία θα καταστήσουν δυνατή την ενεργή και άμεση συμμετοχή των πολιτών στην οικονομία, δίνοντάς τους μερίδιο στην ιδιοκτησία και προωθώντας την ισότητα. Μια πιθανή πηγή χρηματοδότησης υπέρ της ισότητας θα μπορούσε να προκύψει μέσω της διάλυσης της υφιστάμενης εταιρικής ιδιοκτησίας, με τις μεγάλες εταιρείες να προβαίνουν σε ετήσια έκδοση μετοχών, για παράδειγμα 0,5% ετησίως, με μέγιστη δυνατή μεταβίβαση του 10% των μετοχών τους. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε σταδιακή κοινωνικοποίηση μέρους του ιδιωτικού μετοχικού κεφαλαίου με στόχο την αξιοποίησή του αποκλειστικά για το δημόσιο συμφέρον. Υπάρχουν αντίστοιχες προσπάθειες από τις οποίες μπορούμε να αντλήσουμε συμπεράσματα, όπως για παράδειγμα η Σουηδία τη δεκαετία του 1980 όπου εφαρμόστηκε μια παραλλαγή αυτού του μοντέλου με τη δημιουργία «ταμείων μισθωτών», γνωστό και με τον όρο «Meidner-Plan». Τέλος, τα επενδυτικά ταμεία πολιτών θα μπορούσαν να αποτελέσουν το αντίπαλο δέος για τις ολοένα και αυξανόμενες διαγενεακές ανισότητες με τη μεταφορά ενός μικρού μεριδίου του ιδιωτικού πλούτου στα μόνιμα ταμεία και τη δαπάνη του προς όφελος των μελλοντικών γενεών.

Φορολόγηση του πλούτου για τη Χρηματοδότηση των Ταμείων Ευημερίας των Πολιτών

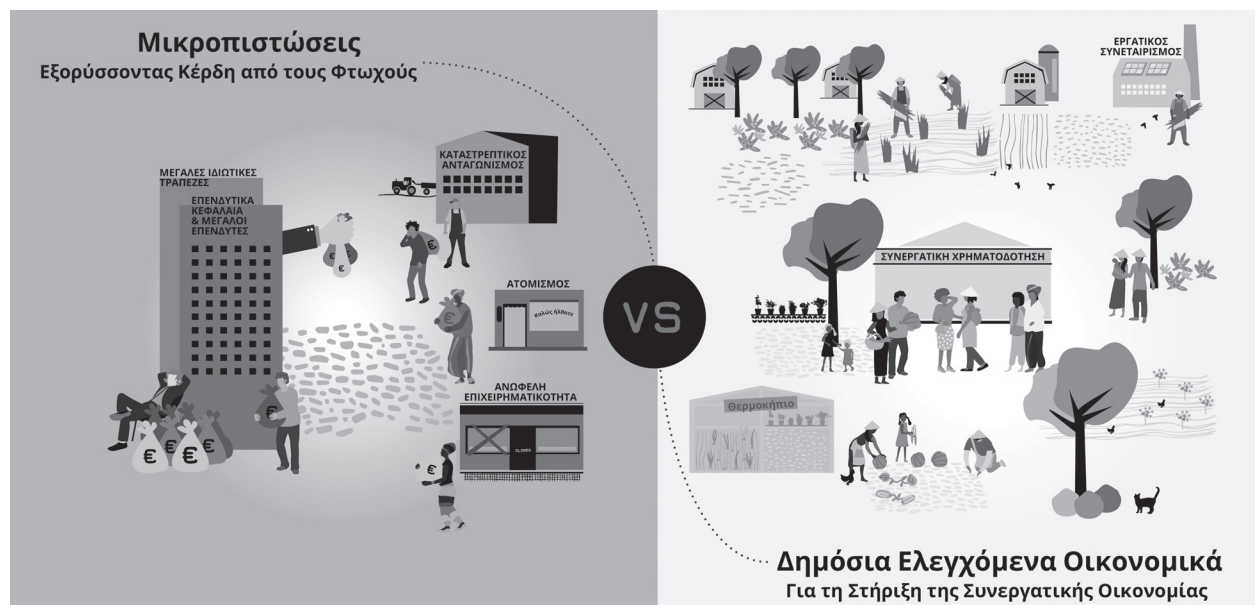

Κεφάλαιο 3

Προς ένα σύστημα χρηματοδότησης που ανήκει και ελέγχεται από τις κοινότητες με στόχο την τοπική οικονομική ανάπτυξη

του Milford Bateman

Για αρκετές δεκαετίες, οι μικροπιστώσεις αποτύπωναν το πνεύμα της εποχής του οικονομικού νεοφιλευθερισμού και της συνακόλουθης αποθέωσης του ατομικισμού, του επιχειρηματικότητας και της αυτοβοήθειας. Ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας 2010, κατέστη σαφές ότι το μοντέλο μικροπιστώσεων δεν αποτελούσε πανάκεια για την καταπολέμηση της φτώχειας, αλλά μια αργή και σταθερή πορεία των φτωχών όλου του κόσμου προς την καταστροφή. Την ίδια στιγμή, το σύστημα χρηματοδότησης που ανήκει και ελέγχεται από τις κοινότητες έχει κατορθώσει να προωθήσει τη δίκαιη ανάπτυξη, όπως γίνεται εμφανές από τα τέσσερα παραδείγματα που έχουν εφαρμοστεί στην Ευρώπη και την Ασία και παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 3 της μελέτης. Στη βόρεια Ιταλία, τα δίκτυα πιστωτικών συνεταιρισμών και συνεταιριστικών τραπεζών ενίσχυσαν τη βιώσιμη και δίκαιη ανάπτυξη κατά τη μεταπολεμική περίοδο, συμβάλλοντας στην ίδρυση και επέκταση συνεταιρισμών εργατών, γεωργικών συνεταιρισμών και συνεταιρισμών εμπορίας, μεταξύ άλλων. Στην Ισπανία, ιδρύθηκε το 1959 η Λαϊκή Εργατική Τράπεζα (Caja Laboral Popular) για να υποστηρίξει την ανάπτυξη συνεταιρισμών στην πόλη Μοντραγκόν και σύντομα επεκτάθηκε και στην υπόλοιπη Χώρα των Βάσκων. Η τράπεζα αξιολόγησε, ίδρυσε και χρηματοδότησε επιτυχώς συνεταιριστικά εγχειρήματα με βάση την οικονομική βιωσιμότητά τους και τη δέσμευσή τους στις βασικές αρχές της βιομηχανικής δημοκρατίας, της συνεργασίας και της αμοιβαίας στήριξης. Στην Κίνα, οι αστικοί και αγροτικοί πιστωτικοί συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν τη δεκαετία 1980 με σκοπό τη χρηματοδότηση της ταχύτερης τοπικής οικονομικής ανάπτυξης σημείωσαν θεαματική επιτυχία, χρηματοδοτώντας κατά κύριο λόγο την ανάπτυξη δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων που ανήκαν στις τοπικές κυβερνητικές αρχές. Πράγματι, σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη που αποδίδει τη θεαματική οικονομική ανάπτυξη της Κίνας σε άμεσες ξένες επενδύσεις, στην ουσία ο καθοριστικός παράγοντας ήταν η αρχική επιτυχία των δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων. Το Βιετνάμ απέρριψε με θάρρος την κυρίαρχη πρακτική της μικροπιστώσης στα μέσα της δεκαετίας 1980 και επέλεξε να ακολουθήσει το παράδειγμα της Κίνας, ιδρύοντας χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που συνδύαζαν τον κοινοτικό συνεταιρισμό και το σύστημα ιδιοκτησίας και ελέγχου σε επίπεδο κράτους-τοπικής κυβέρνησης. Τα πολύ σημαντικά Λαϊκά Πιστωτικά Ταμεία, εκ των οποίων περισσότερα από 1.000 ιδρύθηκαν μέχρι το 2017, περιλαμβάνουν δύο εκατομμύρια μέλη και οκτώ εκατομμύρια νοικοκυριά σε 56 από τις 63 πόλεις και επαρχίες του Βιετνάμ. Αυτά τα ταμεία έχουν διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη θεμελίωση της αγροτικής και γεωργικής βάσης του Βιετνάμ, συμβάλλοντας στην προώθηση της αγροτικής βιομηχανοποίησης και στη στήριξη της αναπτυξιακής πορείας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Κεφάλαιο 4

Το δίκτυο συνεταιρισμών της Κεράλα: Προώθηση της αλληλέγγυας οικονομίας

του *Benny Kuruvilla*

Στην πολιτεία της Κεράλα, στη Νότια Ινδία, τα αριστερά κόμματα, οργανωμένα εργατικά και λαϊκά κινήματα διασφάλισαν τη συνέχεια των συνεταιρισμών, των κοινωνικών προγραμμάτων και των εργατικών δικαιωμάτων. Το κεφάλαιο αυτό αφορά στον τρόπο λειτουργίας των επιτυχημένων συνεταιρισμών εργατικής διαχείρισης παρά την ολοένα και μεγαλύτερη πρόκληση του νεοφιλελευθερισμού. Πολλοί επιμέρους συνεταιρισμοί συνδέονται μεταξύ τους μέσω ενός δικτύου χρηματοδότησης συνεταιρισμών, τοπικών κυβερνήσεων και αγορών παραγωγών και ενώνονται σε ένα κίνημα που στόχο έχει την προώθηση της αλληλέγγυας οικονομίας. Για παράδειγμα, ο οργανισμός Uralungal Labour Contract Co-operative Society (ULCSS) είναι ο μεγαλύτερος κατασκευαστικός συνεταιρισμός της Ασίας και ανήκει από κοινού σε 3.000 εργάτες. Τα κέρδη κατανέμονται μεταξύ των μελών και οι μισθοί των εργατών είναι κατά 30% υψηλότεροι σε σχέση με τους αντίστοιχους εκτός συνεταιρισμού. Οι δημόσιες συμβάσεις αντιπροσωπεύουν περισσότερα από τα μισά έργα που εκτελούνται συνολικά και το κράτος παρέχει δάνεια με χαμηλό επιτόκιο για την αγορά μηχανημάτων. Άλλο ένα παράδειγμα είναι το πολιτειακό πρόγραμμα Kudumbashree, στο πλαίσιο του οποίου 4,3 εκατομμύρια γυναίκες σε μειονεκτική θέση έχουν οργανωθεί σε 275.000 συνεταιρισμούς σε επίπεδο γειτονιάς. Σε ό,τι αφορά τη γεωργική πτυχή του προγράμματος, μικρές ομάδες γυναικών επιλέγουν ένα κομμάτι γης στην περιοχή για να ξεκινήσουν να καλλιεργούν ρύζι, λαχανικά και φρούτα. Με την παραγωγή, καλύπτουν πρώτα τις διατροφικές ανάγκες της οικογένειάς τους και πουλούν τοπικά ό,τι απομένει. Πέρα από εκπαίδευση και τεχνική υποστήριξη, η κυβέρνηση παρέχει γεωργικά μηχανήματα, σπόρους στο πλαίσιο επιδότησης, λιπάσματα και δάνεια με χαμηλό επιτόκιο για τη μίσθωση της γης. Στην πλημμύρα του 2018, ο κατασκευαστικός συνεταιρισμός ULCSS έδειξε την αλληλεγγύη του κινητοποιώντας 300 εθελοντές, οι οποίοι επισκεύασαν 1.000 σπίτια σε τέσσερις ημέρες, ενώ οι γυναίκες του προγράμματος Kudumbashree καθάρισαν 100.000 σπίτια που επλήγησαν και δώρισαν 1 εκατομμύριο δολάρια ΗΠΑ, το διπλάσιο του ποσού που δώρισε το ίδρυμα Bill and Melinda Gates Foundation. Πρόσφατο σχέδιο που ανήγγειλε η κυβέρνηση αφορά στην ίδρυση μιας πολιτειακής συνεταιριστικής τράπεζας με βασικό στόχο την εξυπηρέτηση 1.647 Πρωτογενών Αγροτικών Συνεταιριστικών Πιστωτικών Κοινοτήτων. Επίσης, θα παρέχει σε φτωχότερους ανθρώπους βασικές, καινοτόμες και οικονομικά προσιτές τραπεζικές υπηρεσίες.

Κεφάλαιο 5

Ανάπτυξη του πλούτου των κοινοτήτων και ανθεκτικές τοπικές οικονομίες: Ο ρόλος των οργανισμών τοπικής στήριξης (οργανισμοί-άγκυρα)

του *Thomas M. Hanna*

Απαιτείται επείγοντως να απομακρυνθούμε από ένα οικονομικό σύστημα που έχει σχεδιαστεί με στόχο την εξόρυξη πλούτου από τις τοπικές κοινότητες. Αντίθετα, κοινό μας στόχο θα πρέπει να αποτελεί η υποστήριξη κάθε προσπάθειας ανάπτυξης του κοινοτικού πλούτου. Με την αξιοποίηση των συμβάσεων προμηθειών, των επενδύσεων, της απασχόλησης και οποιασδήποτε άλλης δυνατότητας που παρέχουν οι οργανισμοί τοπικής στήριξης ή «οργανισμοί-άγκυρα» μεγάλης κλίμακας -δηλαδή οργανισμοί που έχουν την έδρα τους στην εκάστοτε περιοχή ή μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, π.χ. νοσοκομεία και πανεπιστήμια- καθίσταται εφικτή η ανάπτυξη πιο ανθεκτικών, δίκαιων και βιώσιμων τοπικών οικονομιών. Από τις Ηνωμένες Πολιτείες έως το Ηνωμένο Βασίλειο, πολλοί οργανισμοί τοπικής στήριξης υποστηρίζουν αυτή την αποστολή και χρησιμοποιούν τα στοιχεία ενεργητικού τους σε συνεργασία με την κοινότητα, με στόχο το αμοιβαίο όφελος σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Εάν η δραστηριότητα αυτών των οργανισμών εστιάζεται σε τοπικές επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις δημοκρατικής ιδιοκτησίας, π.χ. εργατικούς συνεταιρισμούς, εταιρείες που ανήκουν σε υπαλλήλους και κοινωνικές επιχειρήσεις, οι επιδράσεις για την ευρύτερη κοινότητα μπορούν να είναι πολύ θετικές. Μέσω προσλήψεων του τοπικού πληθυσμού χωρίς διακρίσεις, οι οργανισμοί τοπικής στήριξης μπορούν επίσης να διαμορφώσουν επαγγελματικές σταδιοδρομίες για άτομα με χαμηλό εισόδημα, μειονοτικές ομάδες και άτομα

που δυσκολεύονται να βρουν εργασία. Εάν οι οργανισμοί τοπικής στήριξης άρχιζαν να αξιοποιούν τα σημαντικά χρηματικά περιουσιακά στοιχεία τους σε τοπικές επενδύσεις, δισεκατομμύρια δολάρια θα διοχετεύονταν στην αντιμετώπιση οικονομικών και περιβαλλοντικών ανισοτήτων στις τοπικές κοινότητες. Αυτό θα οδηγούσε σε περισσότερες θέσεις εργασίας, μεγαλύτερα έσοδα από φόρους, βελτιωμένες δημόσιες υπηρεσίες και πιο υγιείς, ασφαλείς και ευημερούσες κοινότητες. Η πόλη Κλίβελαντ των ΗΠΑ και η πόλη Πρέστον του Ηνωμένου Βασιλείου έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν αυτή την πρακτική. Στο Κλίβελαντ, το πρόγραμμα Evergreen Cooperatives έχει αναπτύξει ένα δίκτυο εταιρειών εργατικής ιδιοκτησίας που, επί του παρόντος, αποτελείται από τρεις οικολογικά βιώσιμους εργατικούς συνεταιρισμούς, μεταξύ των οποίων ένα μεγάλης κλίμακας οικολογικό πλυντήριο, ένας συνεταιρισμός εγκατάστασης και μετασκευής φωτοβολταϊκών για εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και ένα από τα μεγαλύτερα αστικά θερμοκήπια της χώρας. Στο Πρέστον, έως το 2017, επτά οργανισμοί τοπικής στήριξης, μεταξύ των οποίων το δημοτικό συμβούλιο, το τοπικό πανεπιστήμιο και δύο κολέγια, είχαν πραγματοποιήσει δαπάνες 111 εκατομμυρίων λιρών στην πόλη και 486 εκατομμυρίων λιρών στην ευρύτερη περιοχή. Επίσης, η εν λόγω πόλη ήταν η πρώτη στο Ηνωμένο Βασίλειο που υιοθέτησε τον κατώτατο μισθό.

Κεφάλαιο 6

Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία και η ανάπτυξη του κινήματος της νέας αυτοδιοίκησης στην Ισπανία

των Ana Álvaro, Adrián Gallero, Miguel Ángel Martínez, Fernando Sabín και Sandra Salsón

Το κεφάλαιο αυτό παρέχει μια επισκόπηση των κύριων πολιτικών και ενεργειών που εφαρμόζουν οι αυτοδιοικητικές κυβερνήσεις σε διάφορες πόλεις της Ισπανίας προκειμένου να ενισχύσουν την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία. Για παράδειγμα, το δημοτικό συμβούλιο της Μαδρίτης πρόσφατα ενέκρινε 4,9 εκατομμύρια ευρώ για τη Στρατηγική Κοινωνικής Οικονομίας, καθώς και την παροχή 100.000 ευρώ προκειμένου να καταστεί δυνατή η παροχή δανείων χωρίς επιτόκιο από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε ανέργους άνω των 45 ετών, μακροχρόνια ανέργους, άτομα με αναπηρία, ευάλωτες γυναίκες και μετανάστες. Στη Σαραγόσα και στη Βαρκελώνη, τέθηκαν σε ισχύ νέοι κανονισμοί, οι οποίοι συνιστούν την ανάθεση έργων σε επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας με σύμβαση ή σύμβαση υπεργολαβίας σε ποσοστό 5 και 35% των δημόσιων προμηθειών, αντιστοίχως. Την ίδια στιγμή, στο Βαγιαδολίδ και στη Μαδρίτη έχει προωθηθεί η χρηματοδότηση με ηθικά κριτήρια. Άλλες πόλεις δημιουργούν κοινωνικά νομίσματα για να ενισχύσουν την αξία τοπικών μορφών κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης. Στη Βαρκελώνη, οι 315 οικογένειες που λαμβάνουν «βασικό άνευ όρων εισόδημα» λαμβάνουν μέρος αυτών των χρημάτων σε κοινωνικό νόμισμα, το οποίο μπορεί να δαπανηθεί σε 85 μικρές τοπικές επιχειρήσεις. Σε ολόκληρη την Ισπανία, αναδύονται νέα μοντέλα δημόσιων υπηρεσιών ύδρευσης και παροχής ενέργειας, όπως ο συνεταιρισμός χρηστών Comunitat Minera Olesana που διαχειρίζεται τις υπηρεσίες ύδρευσης της περιοχής Olesa de Montserrat. Σε συνδυασμό με νέους μηχανισμούς συμμετοχής και λήψης αποφάσεων για τους πολίτες, η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία έχει αναδειχθεί σε μια οργανωμένη έκφραση οικονομικής πολιτικότητας.

Κεφάλαιο 7

Ανάπτυξη λύσεων χρηματοδότησης από τα κάτω για στεγαστικούς συνεταιρισμούς στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη

της Agnes Gagyi

Το MOBA Housing Network (Στεγαστικό Δίκτυο) που ιδρύθηκε το 2017 αποτελεί μια συνεργασία αναδυόμενων πρωτοβουλιών στον τομέα της στέγασης στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το MOBA, που σημαίνει «κατασκευή με ίδια εργασία και αμοιβαία βοήθεια», επιτρέπει σε πληθυσμούς με χαμηλό εισόδημα στην περιοχή να αποκτήσουν συλλογική πρόσβαση σε χρηματοδότηση για οικονομικά προσιτή στέγαση. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία ενός δικτύου στεγαστικών συνεταιριστικών δομών στην περιοχή, το οποίο διαθέτει τις νομικές και θεσμικές δυνατότητες για να προσελκύσει, να διοχετεύσει και να διαχειριστεί τις επενδύσεις για μεμονωμένους στεγαστικούς συνεταιρισμούς. Το μοντέλο αποτελείται από: 1) μεμονωμένους στεγαστικούς συνεταιρισμούς για κάθε κτίριο (με μέλη τους ενοίκους), 2) εθνικές κεντρικές οργανώσεις υποστηριζόμενες από ομάδες αρωγής και 3) την Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Εταιρεία που λειτουργεί ως σύνδεσμος των τελευταίων. Το δίκτυο MOBA αναπτύσσει επίσης μια διοικητική δομή που διασφαλίζει την ασφάλη, υπεύθυνη και δημοκρατική διαχείριση. Ένα από τα κυριότερα επιτεύγματα του συγκεκριμένου μοντέλου είναι ότι μεταθέτει τους χρηματοπιστωτικούς κινδύνους που σχετίζονται με τα δάνεια από τους ιδιώτες σε θεσμικό επίπεδο. Στη συνέχεια, το ρίσκο αναλαμβάνεται από μεμονωμένους συνεταιρισμούς (κτίρια) ώστε να διασφαλιστεί η σταθερότητα του συστήματος. Οι λύσεις αλληλεγγύης στο πλαίσιο του συνεταιριστικού συστήματος εγγυώνται μια πιο ευέλικτη και αξιόπιστη διαχείριση των κινδύνων, γεγονός που καθιστά δυνατή την αξιοποίηση και επαναχρησιμοποίηση εσωτερικών ταμειακών πόρων για τη σταθεροποίηση της κατάστασης των μελών που αντιμετωπίζουν προσωρινά προβλήματα πληρωμών. Τα πιλοτικά προγράμματα που είναι υπό εξέλιξη στη Βουδαπέστη, στη Λιουμπλιάνα, στο Βελιγράδι και στο Ζάγκρεμπ δείχνουν ότι αυτό το μοντέλο μπορεί να παράσχει σταθερή και οικονομικά προσιτή στέγαση συλλογικής ιδιοκτησίας. Το θεσμικό πλαίσιο που διαμορφώνει το δίκτυο MOBA παρέχει ένα μοντέλο συστημικού μετασχηματισμού των τοπικών στεγαστικών αγορών παγκοσμίως.

Κεφάλαιο 8

Εκδημοκρατισμός των εθνικοποιημένων τραπεζών

του Frank Vanaerschot

Στο κεφάλαιο αυτό, εξετάζονται οι στρατηγικές εκδημοκρατισμού της δημόσιας τράπεζας Belfius του Βελγίου, η οποία εθνικοποιήθηκε αμέσως μετά την οικονομική κατάρρευση του 2008. Η εκστρατεία «Belfius is ours» (Η Belfius είναι δική μας) ξεκίνησε το 2016 από μη κυβερνητικές οργανώσεις, κοινωνικά κινήματα και εργατικές ενώσεις της χώρας με σκοπό την προώθηση του εκδημοκρατισμού της δημόσιας τράπεζας. Αρχικά, η πλατφόρμα άσκησε κριτική στα σχέδια της κυβέρνησης για πλήρη ή μερική ιδιωτικοποίηση, η οποία θα υπονόμει οποιαδήποτε δημόσια εντολή λόγω της διαρκούς πίεσης για μεγιστοποίηση των ιδιωτικών κερδών. Η δημόσια ιδιοκτησία θα μπορούσε αντίθετα να διευκολύνει τη δημιουργία πιστώσεων για τη χορήγηση πιο παραγωγικών και κοινωνικά χρήσιμων δανείων. Ωστόσο, η δημόσια ιδιοκτησία πρέπει να συνοδεύεται από τον εκδημοκρατισμό της διοίκησης της τράπεζας και από μεγαλύτερη λογοδοσία, η οποία θα δεσμεύει όλους τους εμπλεκόμενους φορείς της τράπεζας (διοίκηση, ιδιοκτήτες, εποπτικές αρχές, εργαζόμενους και την υπόλοιπη κοινωνία) στη δημόσια εντολή. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής της αρχής της επικουρικότητας, που θα διασφαλίζει ότι οι άνθρωποι που χρειάζονται περισσότερο από όλους την τήρηση της εντολής από την πλευρά της δημόσιας τράπεζας θα έχουν τη δυνατότητα κινητοποίησης και συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Για παράδειγμα, τα Ταμειυτήρια της Γερμανίας (Sparkassen) έχουν δεσμευτική δημόσια εντολή και όσο οι δήμοι λειτουργούν ως «φύλακες», δεν έχουν πρόσβαση στα κέρδη της τράπεζας. Κάθε εποπτικό συμβούλιο των Ταμειυτηρίων, που αντιπροσωπεύει τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς, εξασφαλίζει την εκπλήρωση της εντολής του εκάστοτε Sparkassen. Γενικότερα, αυτό το μοντέλο καταδεικνύει ότι, προκειμένου να εκδημοκρατιστεί μια εθνικοποιημένη τράπεζα, θα πρέπει να προηγηθεί σε κοινωνικό επίπεδο μια ευρεία συζήτηση σχετικά με τη νέα δημόσια εντολή, τις ιδιοκτησιακές και διοικητικές δομές.

Κεφάλαιο 9

Δημόσιο τραπεζικό σύστημα για το μέλλον που θέλουμε

του Thomas Marois

Η διεθνής αναπτυξιακή κοινότητα θεωρεί ολοένα και περισσότερο ότι οι δημόσιες τράπεζες έχουν καταλυτική δράση για την επένδυση σε υποδομές χαμηλών εκπομπών άνθρακα. Η «νέα» νεοφιλελεύθερη αντίληψη που κυριαρχεί είναι ότι μόνο με τη χρήση δημόσιων πόρων που θα κινητοποιήσουν την ιδιωτική χρηματοδότηση θα κατορθώσουμε να συγκεντρώσουμε τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, τα αριθμητικά στοιχεία που παρουσίασαν η Παγκόσμια Τράπεζα και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης διαστρεβλώνουν την αξία των δημόσιων οικονομικών εκτιμώντας ότι το ενεργητικό των δημόσιων τραπεζών ανέρχεται σε μόλις 2-5 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Στο κεφάλαιο αυτό, καθίσταται σαφές ότι στην πραγματικότητα υπάρχουν 693 δημόσιες τράπεζες παγκοσμίως που διαθέτουν ενεργητικό αξίας 37,72 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Εάν συνυπολογίσουμε τους πολυμερείς φορείς, τα συνταξιοδοτικά και τα κρατικά επενδυτικά ταμεία και τις κεντρικές τράπεζες, τα δημόσια οικονομικά ανέρχονται σε περίπου 74 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, ποσό που αντιστοιχεί στο 93% του παγκόσμιου ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Οι δημόσιες τράπεζες διαθέτουν επαρκείς πόρους για να πρωτοστατήσουν στη συγκέντρωση των 90 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ που απαιτούνται συνολικά και των αντίστοιχων 6 τρισεκατομμυρίων κάθε έτος για τις απαραίτητες επενδύσεις στις κλιματικές υποδομές, χωρίς να χρειαστεί να στραφούν σε πηγές ιδιωτικής χρηματοδότησης. Οι δημόσιες τράπεζες μπορούν να λειτουργήσουν επ' αόριστον χωρίς την υποχρέωση μεγιστοποίησης των κερδών, εφόσον έχουν λάβει σχετική δημόσια εντολή. Διαθέτουν καλύτερα εφόδια συγκριτικά με τις ιδιωτικές τράπεζες σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση οικονομικών τομέων και γεωγραφικών περιοχών προτεραιότητας, την κάλυψη των κενών στον ιδιωτικό τομέα, την προώθηση οικονομικής σταθερότητας μέσω δανεισμού σε περιόδους οικονομικής αστάθειας και τη βελτίωση των οικονομικών προτύπων με επιμονή σε διασφαλίσεις σχετικά με κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα ή με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αλλά, σε τελική ανάλυση, η δυναμική του δημόσιου τραπεζικού συστήματος εξαρτάται από τον κοινωνικό αγώνα για την ανάκτηση των δημόσιων τραπεζών και τη μεταστροφή τους προς το δημόσιο συμφέρον. Αυτό θα καθορίσει και τη μελλοντική βιωσιμότητά τους.

Κεφάλαιο 10

Δημόσια επένδυση για τη χρηματοπιστωτική αλλαγή, όχι στην κλιματική αλλαγή

του Oscar Reyes

Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οι κρατικές τράπεζες, οι συνεταιριστικές τράπεζες, τα τοπικά ταμειυτήρια και τα επενδυτικά ταμεία μπορούν να στρέψουν τις επενδύσεις τους σε τομείς δημόσιου συμφέροντος και συγκεκριμένα στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και στην κοινωνική δικαιοσύνη. Παρά την ανάληψη νέων δεσμεύσεων για «πράσινη χρηματοδότηση», οι ιδιωτικές τράπεζες και οι ιδιώτες επενδυτές εξακολουθούν να διοχετεύουν δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως στη βιομηχανία ορυκτών καυσίμων, τα οποία θα πρέπει να αναπροσανατολιστούν σε τομείς προτεραιότητας, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η βιώσιμη γεωργία, μεταξύ άλλων. Αυτό απαιτεί νέους διαύλους δημόσιας επένδυσης. Ορισμένες κρατικές τράπεζες έχουν ήδη δείξει ότι είναι έτοιμες να χρηματοδοτήσουν τη μετάβαση στην καθαρή ενέργεια. Η τράπεζα Banco Popular y de Desarrollo Comunal στην Κόστα Ρίκα είναι ένα «υβρίδιο» μεταξύ δημόσιας ιδιοκτησίας και εργατικού συνεταιρισμού, το οποίο περιλαμβάνει οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους και διαθέτει ένα ολοένα αυξανόμενο χαρτοφυλάκιο πιστωτικών μονάδων οικολογικής καινοτομίας, καθώς και χρηματοδότησης κοινοτικών ενεργειακών συνεταιρισμών και προγραμμάτων ενεργειακής απόδοσης. Τα τοπικά ταμειυτήρια και οι συνεταιριστικές τράπεζες της Γερμανίας είναι βασικοί χρηματοδότες των τοπικών ενεργειακών συνεταιρισμών, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το 50% των εγκατεστημένων μονάδων παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Επίσης, οι δημόσιες επενδύσεις θα πρέπει να διοχετευτούν μέσω μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, στα οποία μπορεί να περιλαμβάνονται κρατικές εταιρείες και επενδυτικά ταμεία. Στο Μπαγκλαντές, η κρατική εταιρεία Infrastructure Development Company Limited βοήθησε στην εγκατάσταση περισσότερων από τριών εκατομμυρίων οικιακών φωτοβολταϊκών συστημάτων σε αγροτικές περιοχές, την περίοδο από το 2003 έως το 2014, μέσω των οποίων ηλεκτροδοτήθηκαν δεκατρία εκατομμύρια άνθρωποι. Οι δημόσιοι επενδυτές μπορούν να πρωτοστατήσουν στη διαμόρφωση δίκαιης και ισόρροπης κλιματικής μετάβασης όταν τηρούν τις αρχές της λογοδοσίας και της αποκαταστατικής κλιματικής δικαιοσύνης, τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές εντολές, λαμβάνουν υπόψη τα ευρύτερα σχέδια δίκαιης μετάβασης και αξιοποιούν τις τοπικές δημόσιες συμπράξεις.

Κεφάλαιο 11

Ενίσχυση επενδύσεων: Εξάλειψη των περιορισμών της Ευρωζώνης

του Ludovic Suttor-Sorel

Το μέγεθος της πρόκλησης της κλιματικής αλλαγής και της εξάντλησης των φυσικών πόρων απαιτεί στρατηγικό και μακροπρόθεσμο κεφάλαιο. Παρόλα αυτά, κυρίως λόγω των φορολογικών κανόνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που θεσμοθέτησαν μια μόνιμη μείωση των δημόσιων δαπανών, οι δημόσιες επενδύσεις στην περιοχή βρίσκονται σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Οι κυβερνήσεις της ΕΕ έχουν καταφύγει σε συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ως έναν τρόπο να παρακάμψουν τους φορολογικούς κανόνες, αλλά αυτά τα σχήματα δεν έχουν μικρότερο κόστος και επιπλέον μετακυλούν το κόστος στις μελλοντικές γενιές με ολέθριες συνέπειες. Το κεφάλαιο αυτό επισημαίνει ότι η δυναμική των κρατικών επενδυτικών τραπεζών έχει αγνοηθεί σε μεγάλο βαθμό και ο ρόλος τους έχει περιοριστεί κατά βάση στην ελαχιστοποίηση των κινδύνων των ιδιωτικών επενδύσεων. Οι κρατικές επενδυτικές τράπεζες μπορούν να δώσουν στα κράτη τη δυνατότητα ελιγμών εκτός των περιορισμών που θέτουν οι φορολογικοί κανόνες, ώστε να διατηρούν μια μορφή δημόσιας επένδυσης. Μπορούν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό αντικυκλικό ρόλο στον απόηχο των κρίσεων, όπως έκαναν στο παρελθόν σε παγκόσμιο επίπεδο από το 2007 έως το 2009, μέσω της αύξησης του δανειακού χαρτοφυλακίου τους από 35% κατά μέσο όρο σε πάνω από 100%. Στο κεφάλαιο αυτό, προτείνεται η δημιουργία ενός Ευρωσυστήματος κρατικών επενδυτικών τραπεζών, που θα υποστηρίζεται μέσω της επανεπένδυσης των χρημάτων που εκδόθηκαν αμέσως μετά την οικονομική κρίση από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Μια τέτοιου είδους ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ ήδη υφιστάμενων ευρωπαϊκών δημόσιων επενδυτικών τραπεζών, η οποία θα έχει διαμορφωθεί με σαφή εντολή να παρέχει στρατηγικές μακροπρόθεσμες επενδύσεις και με σαφή υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, θα μπορούσε να βοηθήσει στη μετάβαση προς μια πραγματικά βιώσιμη οικονομία.

Κεφάλαιο 12

Δημόσια εξαγορά με στόχο την παραμονή του άνθρακα στο έδαφος και την αποδόμηση του κινήματος άρνησης της κλιματικής αλλαγής

της Carla Santos Skandier

Οι πραγματικές λύσεις στην κλιματική κρίση δεν πρέπει να περιοριστούν στην πτυχή της ζήτησης αλλά να συμπεριλάβουν και την πτυχή της προσφοράς. Οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να προσφέρουν αυτές τις λύσεις χρησιμοποιώντας την κυρίαρχη νομισματική εξουσία τους προκειμένου να περιοριστούν οι εξορυκτικές εταιρείες, στο πλαίσιο της συμφωνίας Green New Deal για τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής και την αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Ο πλέον ευθύς και άμεσος τρόπος για να λυθεί η παραλυτική σχέση μεταξύ κυβέρνησης και μεγάλων βιομηχανιών πετρελαίου είναι η ομοσπονδιακή εξαγορά των εταιρειών ορυκτών καυσίμων που ελέγχουν αυτόν τον επιβλαβή πόρο. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση έχει την εξουσία απέναντι στην κεντρική της τράπεζα, δηλ. την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, να εκδώσει τα χρήματα που απαιτούνται για την απόκτηση της πλειοψηφίας των μετοχών μεγάλων εταιρειών ορυκτών καυσίμων με έδρα τις ΗΠΑ, όπως η Chevron και η ExxonMobil. Κάτι τέτοιο θα καθιστούσε δυνατή τη μετάθεση του ελέγχου από κοντόθωρους μετόχους που αποσκοπούν στο κέρδος, στο δημόσιο συμφέρον. Όταν αποκτηθεί ο έλεγχος των αποθεμάτων, τα έργα ορυκτών καυσίμων μπορούν να σταματήσουν και ορισμένα από αυτά να μετατραπούν σε εταιρείες φιλικές προς το κλίμα, δημόσιας ιδιοκτησίας και υπό δημοκρατικό έλεγχο. Έπειτα, η κοινωνία θα μπορεί και πάλι να επικεντρωθεί σε ό,τι έχει πραγματικά σημασία: εκπομπές, ένταση χρήσης πόρων και τρόπους μετριασμού των κοινωνικών επιπτώσεων από το σημαντικό περιορισμό του κλάδου των ορυκτών καυσίμων για άτομα με χαμηλό εισόδημα, εκτοπισμένους εργάτες και κοινότητες. Χωρίς την πολυτέλεια του χρόνου και τους προϋπολογισμούς για τον άνθρακα που θα μπορούσαν να δώσουν στους παραγωγούς ορυκτών καυσίμων άλλη μια ευκαιρία να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των πελατών τους με τον καλύτερο τρόπο, η επιλογή που απομένει είναι να γίνουν «αφεντικά» τους. Με τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου, συντονισμένου σχεδίου μετάβασης, η κυβέρνηση μπορεί επίσης να αποτρέψει την περιττή και μόνιμη διατάραξη της ζωής των εργατών στον κλάδο ορυκτών καυσίμων, των οικογενειών και των κοινοτήτων τους. Για παράδειγμα, στην Ανατολική Γερμανία και συγκεκριμένα στην πόλη της Λειψίας, έγινε μετάβαση από το λιγνίτη μέσω της μετατροπής των ορυχείων της στη μεγαλύτερη τεχνητή λιμνώδη περιοχή, ένα έργο μετατροπής στο οποίο απασχολήθηκαν 20.000 εργάτες. Τα σχέδια δίκαιης μετάβασης απαιτούν εξασφάλιση πλήρους απασχόλησης, βοήθεια για μετεγκατάσταση και επανακατάρτιση εργατών με στόχο, για παράδειγμα, την ανανέωση υποβαθμισμένων εδαφών και υδάτων προς όφελος των κοινοτήτων και των γειτόνων τους.

Συμπέρασμα Εργαλεία μετασχηματισμού

Οι συμμετέχοντες σε σχετικές εκστρατείες, οι ακαδημαϊκοί ακτιβιστές και οι προοδευτικοί διαμορφωτές πολιτικής έχουν πολλά να κερδίσουν συνδέοντας τα ζητήματα για τα οποία αγωνίζονται – κλιματική δικαιοσύνη, φυλετική ισότητα, φεμινισμός, οικονομία της ευημερίας και καθολικές δημόσιες υπηρεσίες – με τους τομείς της νομισματικής πολιτικής, της φορολογίας και των χρηματοοικονομικών.

Με το βιβλίο αυτό, ευελπιστούμε να παρουσιάσουμε τους πόρους που έχουμε στη διάθεσή μας προκειμένου να καλύψουμε τις συλλογικές καθημερινές ανάγκες μας. Όταν αυτοί οι πόροι δαπανηθούν και επενδυθούν από οργανισμούς δημόσιας ιδιοκτησίας και υπό δημοκρατικό έλεγχο, χωρίς να αποτελούν πλέον αντικείμενο εξόρυξης από τον ιδιωτικό τομέα και τους μηχανισμούς της αγοράς, θα μπορέσουμε να αρχίσουμε να ανακατευθύνουμε τον πλούτο στη χρηματοδότηση του μέλλοντος που θέλουμε.

Ακολουθούν 15 προτεινόμενες από εμάς εκστρατείες και πολιτικές για την ανάκτηση των νομισματικών και χρηματοπιστωτικών συστημάτων και την ανάπτυξη βιώσιμων οικονομιών και δημοκρατιών.

Αναγνωρίζουμε βέβαια ότι αυτή η λίστα δεν είναι ολοκληρωμένη. Σας προσκαλούμε να μοιραστείτε μαζί μας [email: publicfinance@tni.org] τις δράσεις, τις τακτικές και τις στρατηγικές σας, που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές ως εργαλεία μετασχηματισμού.

Θεωρούμε πως μόνο με σοβαρό δημόσιο διάλογο, λαϊκή πίεση και κινητοποίηση από μεγάλο εύρος της κοινωνίας, μπορεί να αναπτυχθεί μια προοδευτική χρηματοοικονομική πολιτική.

Δημοκρατική ιδιοκτησία, διαχείριση και λήψη αποφάσεων

1 – Ανάπτυξη αξιόπιστης δημοκρατικής ιδιοκτησίας δημόσιων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με διασφάλιση της συμμετοχής εκπροσώπων εργατών, χρηστών και κοινοτήτων στα εποπτικά ή διοικητικά συμβούλια (μαζί με τις απαιτήσεις εκπροσώπησης

των φύλων και των φυλών). Θα πρέπει να τηρείται η αρχή των επηρεαζόμενων συμφερόντων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι όσοι επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από μια δημόσια τράπεζα διαθέτουν την εξουσία λήψης αποφάσεων για να εξασφαλίσουν ότι η εν λόγω τράπεζα εκπληρώνει την εντολή και την αποστολή της, καθώς και ότι παρέχει πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικές και τραπεζικές υπηρεσίες, ως δικαίωμα και δημόσια υπηρεσία. Η αρχή της επικουρικότητας θα πρέπει να τηρείται ώστε να διασφαλίζεται ο μέγιστος βαθμός αποκέντρωσης της εξουσίας λήψης αποφάσεων.

Η τράπεζα Banco Popular, που ανήκει σε 1,2 εκατομμύρια εργάτες στην Κόστα Ρίκα, συνιστά ένα παράδειγμα δημοκρατικής ιδιοκτησίας. Παρομοίως, η πρόταση της εκστρατείας «Belfius is ours» (Η Belfius είναι δική μας) για συμμετοχή εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών σε εποπτικά συμβούλια σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο θέτει σε εφαρμογή την αρχή της επικουρικότητας.

Για πληροφορίες σχετικά με το ευρύτερο πλαίσιο, διαβάστε τα κεφάλαια 8 και 9

2 – Θέσπιση δεσμευτικής δημόσιας εντολής και κοινωνικό-οικολογικής αποστολής για δημόσια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Αυτό μπορεί να διασφαλίσει ότι τα κέρδη δεν ρευστοποιούνται, αλλά επενδύονται εκ νέου στην κοινωνία προκειμένου να επιτευχθεί μακροπρόθεσμη, δίκαιη ανάπτυξη. Κοινωνικοί δρώντες πρέπει να μπορούν να προσδιορίζουν την εντολή του εκάστοτε ιδρύματος. Για παράδειγμα, η εντολή μιας κοινοτικής τράπεζας θα μπορούσε να προσδιορίζει ότι η εν λόγω τράπεζα παρέχει χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες σε συγκεκριμένες ομάδες που κατά κανόνα έρχονται αντιμέτωπες με αποκλεισμό και εμπόδια στην πρόσβασή τους σε αυτές, όπως τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, οι συνεταιρισμοί και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η αποστολή θα πρέπει να υποδηλώνει ότι το ίδρυμα εξυπηρετεί την ευημερία του πληθυσμού. Όλα αυτά τα στοιχεία θα καθιστούσαν τις τράπεζες πιο ικανές και έτοιμες να υποστηρίξουν τους κοινωνικοοικονομικούς και περιβαλλοντικούς στόχους τους.

Για παράδειγμα, τα τοπικά Ταμειυτήρια της Γερμανίας (Sparkassen) είναι νομικά υποχρεωμένα να προωθούν τη χρηματοοικονομική ένταξη, παρέχοντας υπηρεσίες

αποταμίευσης και δάνεια σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι δήμοι έχουν τον έλεγχο και δεν μπορούν να ιδιωτικοποιήσουν την τράπεζα ή να διανείμουν κέρδη. Η Τράπεζα Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης της Ινδίας έχει αντίστοιχη αποστολή, η οποία της επιτρέπει να χρηματοδοτεί προγράμματα πρόγνωσης πλημμυρών με σκοπό την προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής κρίσης.

Διαβάστε τα κεφάλαια 8 και 9

3 – Ίδρυση τοπικών τραπεζών δημοκρατικής και δημόσιας ιδιοκτησίας για τη χρηματοδότηση επενδύσεων που αποσκοπούν στην κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων. Η ύπαρξη μιας δημόσιας τράπεζας καθιστά δυνατή την αξιοποίηση δημόσιων πόρων από την εκάστοτε τοπική ή περιφερειακή κυβερνητική αρχή σε τοπικό επίπεδο υπό μορφή δανείων, (επαν)επενδύσεων και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Οι δημόσιες τράπεζες είναι πιο κατάλληλες να παρέχουν χρηματοδότηση με κοινωνικά κριτήρια, εφόσον η μεγιστοποίηση των κερδών δεν αποτελεί το βασικό κίνητρο.

Το 2016, τέσσερα χρόνια μετά την απόσυρση της ιδιωτικής Bank of Hawaii από την Αμερικανική Σαμόα, ιδρύθηκε η Territorial Bank of American Samoa. Το μότο αυτής της δημόσιας λιανικής τράπεζας είναι η φράση Faletupe o le Atunu'u (η Τράπεζα του Λαού). Στις Ηνωμένες Πολιτείες, από το Μπόλντερ και το Λος Άντζελες έως το Όουκλαντ και τη Νέα Υόρκη, χάρη σε έντονες εκστρατείες πολιτών, δημιουργούνται δημοκρατικά ελεγχόμενες δημόσιες τράπεζες, με ολοένα και μεγαλύτερη επιτυχία. Ένα λαϊκό δημοψήφισμα θα μπορούσε να επιτρέψει στις τοπικές κυβερνήσεις να θέτουν σε εφαρμογή τους κατάλληλους νόμους και κανονισμούς για τη δημιουργία της δικής τους δημόσιας τράπεζας.

Διαβάστε τα κεφάλαια 8 και 9

Συγκέντρωση, έκδοση και δαπάνη δημόσιου χρήματος για τους ανθρώπους και τον πλανήτη

4 – Χρήση δημόσιας χρηματοδότησης για άμεση επένδυση σε δημόσιες υπηρεσίες και υποδομές χαμηλών εκπομπών άνθρακα, αντί για ιδιωτικές

συμφωνίες, όπως συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ). Οι ΣΔΙΤ είναι ελκυστικές για ορισμένες δικαιοδοσίες, διότι παρακάμπτουν τους ελέγχους δαπανών και τηρούν τα χρέη εκτός των ισολογισμών. Ωστόσο, οι ιδιώτες επενδυτές ενδιαφέρονται για βραχυπρόθεσμες επενδύσεις με γρήγορα κέρδη, με αποτέλεσμα να προκύπτουν υψηλότερες δημόσιες δαπάνες για τις συμφωνίες ΣΔΙΤ σε μακροπρόθεσμο επίπεδο και να τίθενται σε προτεραιότητα συγκεκριμένοι τύποι επενδύσεων έναντι άλλων. Η κοινωνία χρειάζεται μακροπρόθεσμες επενδύσεις για την εκ νέου διαμόρφωση των δημόσιων υπηρεσιών και την αναβάθμιση των υποδομών θέρμανσης, ηλεκτρισμού και μεταφορών ώστε να λειτουργούν με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δημόσιοι χρηματοδοτικοί οργανισμοί, όπως οι δημόσιες τράπεζες, διαθέτουν ενεργητικό αξίας πάνω από 73 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ, τα οποία θα μπορούσαν να επενδυθούν απευθείας στις δημόσιες υπηρεσίες και σε υποδομές. Στο Μπαγκλαντές, η δημόσια εταιρεία Infrastructure Development Company Limited (IDCOL) χρηματοδότησε την εγκατάσταση τριών εκατομμυρίων φωτοβολταϊκών συστημάτων σε αγροτικές περιοχές, παρέχοντας ηλεκτροδότηση στα σπίτια δεκατριών εκατομμυρίων ανθρώπων. Η γερμανική κρατική επενδυτική τράπεζα Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) παρέχει δάνεια με επιτόκιο χαμηλότερο από το επιτόκιο της αγοράς σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Διαβάστε τα κεφάλαια 9, 10 και 11

5 – Περιορισμός της έκδοσης χρήματος σε ιδιωτικό επίπεδο με την ανάκτηση των ιδιωτικοποιημένων τραπεζών. Όταν το δικαίωμα έκδοσης χρήματος μέσω δανεισμού δίνεται σε τράπεζες δημοκρατικής και δημόσιας ιδιοκτησίας αντί για ιδιωτικές τράπεζες, οι πρώτες μπορούν να επενδύσουν σε βιώσιμες υποδομές και δημόσιες υπηρεσίες, μειώνοντας την ανισότητα και αναδιανέμοντας τον πλούτο. Στην Ολλανδία, η εκστρατεία «Our Money» (Τα χρήματά μας) έχει ως αίτημα την επιστροφή του δικαιώματος έκδοσης χρημάτων υπό δημόσιο και δημοκρατικό έλεγχο.

Διαβάστε το κεφάλαιο 1

6 – Μετασχηματισμός του δημόσιου νομισματικού

συστήματος μέσω απαίτησης από τις κυβερνήσεις να χρησιμοποιήσουν την εξουσία έκδοσης χρήματος που διαθέτουν προκειμένου να δημιουργήσουν ταμεία για αναγκαίες δημόσιες δαπάνες με στόχο την καταπολέμηση των επιτακτικών κρίσεων του κλίματος και των ανισοτήτων. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη λήψη δημοκρατικής απόφασης πρώτον σχετικά με το πόσα χρήματα θα πρέπει να εκδοθούν για την ανάπτυξη φιλικών προς το κλίμα δημόσιων υπηρεσιών και υποδομών και δεύτερον σχετικά με το πόσα χρήματα θα πρέπει να ανακτηθούν μέσω προοδευτικής φορολόγησης μετά τη δαπάνη.

Διαβάστε το κεφάλαιο 1

7 - Έκθεση του μοντέλου επιχειρηματικής ευημερίας με τη διενέργεια ενός διαφανούς ελέγχου του κυβερνητικού προϋπολογισμού από τους πολίτες – σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο – για να αποκαλυφθεί το συνολικό ποσό των δημόσιων πόρων που ωφελούν τις μεγάλες επιχειρήσεις και για να θεσπιστούν πλατφόρμες πολιτών, στις οποίες θα συζητηθούν εναλλακτικοί τρόποι αξιοποίησης αυτών των πόρων. Το Διεθνές Δίκτυο Λογιστικού Ελέγχου των Πολιτών (International Citizens' Debt Audit Network) συγκεντρώνει δίκτυα και κινήματα από 12 ευρωπαϊκά κράτη για την εφαρμογή ελέγχων ως στρατηγική καταπολέμησης των μέτρων λιτότητας.

Διαβάστε το κεφάλαιο 1

8 - Απαίτηση ευρύτερης δημόσιας εντολής με κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους για τις κεντρικές τράπεζες με στόχο την επίτευξη πλήρους και ασφαλούς απασχόλησης και τη χρηματοδότηση δίκαιης μετάβασης προς μια βιώσιμη κοινωνία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα. Η ευρύτερη εντολή θα διασφάλιζε πρώτον ότι η εξουσία της κεντρικής τράπεζας να εκδίδει δημόσιο χρήμα δεν θα οδηγούσε σε μια νέα οικονομική φούσκα, αλλά θα χρηματοδοτούσε κοινωνικά και οικολογικά πρόσφορες οικονομικές δραστηριότητες. Δεύτερον, αυτό θα μπορούσε να επιτρέψει στις κεντρικές τράπεζες να χρησιμοποιήσουν επιτέλους την εργαλειοθήκη τους για να συμβάλουν στον αναπροσανατολισμό των ιδιωτικών χρηματοοικονομικών ροών προς βιώσιμες

δραστηριότητες. Οι οργανισμοί Finance Watch και Positive Money Europe υποστηρίζουν την ίδρυση μιας διαφανούς, υποκείμενης σε λογοδοσία και δημοκρατικής Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για την καλύτερη σύνδεση των νομισματικών και φορολογικών πολιτικών.

Διαβάστε το κεφάλαιο 11

9 - Ανάπτυξη λαϊκής πίεσης προκειμένου οι κεντρικές τράπεζες να αναγκαστούν να εξαγοράσουν τις μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες ενέργειας με στόχο τη διατήρηση του άνθρακα στο έδαφος. Η εξαγορά θα πρέπει να συνοδεύεται από δεσμευτική εντολή παύσης των εργασιών ορυκτών καυσίμων με αυξημένες επενδύσεις σε ενέργεια ανανεώσιμη και υπό δημοκρατικό έλεγχο, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι κανένας εργαζόμενος και καμία κοινότητα δεν θα αποκλειστεί. Η πρόταση για δημόσια εξαγορά μπορεί και πρέπει να αποτελέσει τμήμα της προώθησης της συμφωνίας Green New Deal στις Ηνωμένες Πολιτείες, η οποία έγκειται σε ένα σύνολο μέτρων για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, της φυλετικής αδικίας και της οικονομικής ανισότητας.

Διαβάστε το κεφάλαιο 12

10 - Δημιουργία Επενδυτικού Ταμείου Πολιτών με την εφαρμογή υψηλότερης φορολογίας στο δημόσιο και τον ιδιωτικό πλούτο, συμπεριλαμβανομένων υψηλών φόρων κληρονομιάς. Αυτό θα καθιστούσε δυνατή την ενεργή και άμεση συμμετοχή όλων των πολιτών στην οικονομία, την προώθηση της δημόσιας στήριξης, τη μεταφορά του πλούτου στα χέρια όλων των πολιτών και τη μείωση της οικονομικής ανισότητας. Με την πάροδο του χρόνου, το εν λόγω Ταμείο θα μπορούσε να χρηματοδοτήσει νέες δημόσιες υπηρεσίες, υποδομές ανθεκτικές στην κλιματική αλλαγή και τακτικά μερίσματα για τους πολίτες.

Διαβάστε το κεφάλαιο 2

11 - Διάλυση της εταιρικής ιδιοκτησίας μέσω επιβολής υποχρέωσης στις εταιρείες να μεταβιβάζουν ένα αυξανόμενο ποσοστό μετοχών, π.χ. 0,5% ετησίως, στο Επενδυτικό Ταμείο Πολιτών. Σταδιακά, αυτό θα οδηγούσε στην κοινωνικοποίηση

ενός μέρους του ιδιωτικού πλούτου και στην ισομερή κατανομή του σε πολίτες. Τη δεκαετία του 1980, η Σουηδία εφάρμοσε μια παραλλαγή αυτού του μοντέλου με τη δημιουργία «ταμείων μισθωτών», γνωστή και με τον όρο «Meidner-Plan».

Διαβάστε το κεφάλαιο 2

12 – Απόδοση φορολογικής δικαιοσύνης μέσω εξάλειψης της φοροδιαφυγής και εφαρμογής ενός προοδευτικού φορολογικού συστήματος στο οποίο οι μεγάλες εταιρείες και οι πλούσιοι ιδιώτες θα υποχρεούνται να καταβάλλουν τους υψηλότερους φόρους, οποιοσδήποτε και αν είναι ο τύπος κατοικίας και επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Επιπλέον, θα πρέπει να υπάρχει μια υπεύθυνη και συμμετοχική διαδικασία για να αποφασίζεται δημοκρατικά ο τρόπος με τον οποίο αυτά τα έσοδα μπορούν να μεγιστοποιήσουν την μακροπρόθεσμη ευημερία των ανθρώπων.

Για πιο ολοκληρωμένες και σαφείς προτάσεις όσον αφορά τη φορολογική δικαιοσύνη, επισκεφθείτε τον ιστότοπο του Tax Justice Network (διεθνούς Δικτύου Φορολογικής Δικαιοσύνης) www.taxjustice.net.

Συστημική στήριξη για την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία

13 – Δημιουργία περιφερειακών χρηματοδοτικών δικτύων για τη χρηματοδότηση συνεταιρισμών παραγωγής και παροχής υπηρεσιών με στόχο τη βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής ανθεκτικότητας της περιοχής. Οι συνεταιριστικοί χρηματοδοτικοί οργανισμοί μπορούν να παρέχουν επιδοτήσεις και δάνεια με χαμηλό επιτόκιο σε δημοκρατικές επιχειρήσεις που καλλιεργούν τη γη ή παρέχουν ουσιαστικές υπηρεσίες, όπως στέγαση. Για παράδειγμα, το στεγαστικό δίκτυο MOBA στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη επιτρέπει σε πληθυσμούς με χαμηλό εισόδημα να αποκτήσουν πρόσβαση συλλογικά σε χρηματοδότηση για συνεταιριστικές λύσεις στέγασης που είναι οικονομικά προσιτές, πιο σταθερές και ανήκουν στην κοινωνία.

Με τη σύνδεση γεωργικών συνεταιρισμών σε αγροτικές περιοχές και αστικών συνεταιρισμών

λιανικών υπηρεσιών, μπορεί να επιτευχθεί πιο δίκαιη ανάπτυξη στην εκάστοτε περιοχή. Ο συνεταιρισμός Malabar Meat στην Κεράλα της νότιας Ινδίας δείχνει πώς κοινωνικές συμπράξεις μεταξύ αγροτών και εργατών μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός ακμάζοντος δικτύου συνεταιρισμών που φέρνει σε επαφή αγροτικές και αστικές περιοχές. Τα 1.100 Λαϊκά Πιστωτικά Ταμεία του Βιετνάμ είναι πιστωτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται σε επίπεδο κοινότητας και ιδρύθηκαν από την κεντρική τράπεζα της χώρας. Έχουν βοηθήσει πολλά οικογενειακά αγροκτήματα να προβούν στην ίδρυση των δικών τους γεωργικών συνεταιρισμών με στόχο την αύξηση της παραγωγής τους.

Διαβάστε τα κεφάλαια 3, 4 και 7

14 – Αποτροπή εξαγοράς δημόσιων εταιρειών και συνεταιριστικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών από άλλες εταιρείες. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί, για παράδειγμα, μέσω μιας αναφοράς στη νομοθεσία, η οποία θα προβλέπει ότι το λαϊκό δημοψήφισμα υπερισχύει πάντα οποιασδήποτε εξαγοράς δημόσιου ή συνεταιριστικού οργανισμού. Για παράδειγμα, στην Ιταλία, δεν επιτρέπεται νομικά η ιδιοποίηση των περίφημων πιστωτικών συνεταιρισμών από μέλη που επιδιώκουν προσωπικά οφέλη, συνεπώς σε περίπτωση ρευστοποίησης, τα εναπομείναντα στοιχεία ενεργητικού μεταβιβάζονται σε ένα συνεταιριστικό ταμείο στήριξης. Με αυτόν τον τρόπο, διασφαλίζεται η προστασία από την κερδοσκοπία και την εταιρικοποίηση.

Διαβάστε το κεφάλαιο 3

15 – Παρότρυνση των δημόσιων «οργανισμών-άγκυρα», π.χ. νοσοκομείων και πανεπιστημίων, να πραγματοποιούν αγορές και επενδύσεις σε δημοκρατικές επιχειρήσεις, π.χ. εργατικούς συνεταιρισμούς, εταιρείες που ανήκουν σε υπαλλήλους και κοινωνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε επίπεδο κοινότητας. Συγκεκριμένα, οι δημόσιες συμβάσεις προμηθειών μπορούν να ενθαρρύνουν όσους σημειώνουν επιτυχία από πλευράς καλά αμειβόμενης και ασφαλούς απασχόλησης. Οι τοπικές κρατικές επιχορηγήσεις, επενδύσεις και υπηρεσίες στήριξης μπορούν επίσης να συμβάλουν στην αναβάθμιση των δημοκρατικά οργανωμένων επιχειρήσεων ως προς την ανθεκτικότητά τους. Εάν αυτό συνδυαστεί επίσης με πολιτικές

πρόσληψης χωρίς διακρίσεις και προσπάθειες ανάπτυξης εργατικού δυναμικού, μπορεί να διαμορφώσει επαγγελματικές σταδιοδρομίες για άτομα με χαμηλό εισόδημα, μειονοτικές ομάδες και υποαπασχολούμενους πληθυσμούς.

Στο Κλίβελαντ του Οχάιο, η μη κερδοσκοπική οργάνωση The Democracy Collaborative συνεργάστηκε με τοπικούς οργανισμούς-άγκυρα και φιλανθρωπικές οργανώσεις για τη δημιουργία του δικτύου Evergreen Cooperatives, που αποτελείται από τρεις οικολογικούς συνεταιρισμούς υπό εργατική ιδιοκτησία, μεταξύ των οποίων ένα μεγάλη κλίμακας πλυντήριο, ένας συνεταιρισμός εγκατάστασης και μετασκευής φωτοβολταϊκών για εξοικονόμηση ενέργειας, καθώς και ένα αστικό θερμοκήπιο.

Από το 2015, οι πόλεις Σαραγόσα, Βαρκελώνη, Μαδρίτη και Κορούνια υποστηρίζουν ενεργά την κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία παρέχοντας σε συνεταιρισμούς και άλλες δημοκρατικές επιχειρήσεις γη, κτίρια, δάνεια με χαμηλό επιτόκιο, εκπαίδευση και τεχνικές συμβουλές. Με την υποστήριξη του δήμου της Μαδρίτης, το πρόγραμμα MARES προωθεί τη δημιουργία ενός τοπικού οικοσυστήματος κοινωνικών πρωτοβουλιών, επιχειρήσεων και οργανισμών.

Διαβάστε τα κεφάλαια 5 και 6

Το Transnational Institute (TNI - Διεθνικό Ινστιτούτο) είναι ένα διεθνές ινστιτούτο έρευνας και προώθησης που έχει ως στόχο την ανάπτυξη ενός δίκαιου, δημοκρατικού και βιώσιμου πλανήτη. Για περισσότερα από 40 χρόνια, το TNI αποτέλεσε έναν πολύτιμο σύνδεσμο μεταξύ κοινωνικών κινημάτων, πανεπιστημιακών ερευνητών και φορέων χάραξης πολιτικής.

Υπεύθυνη επικοινωνίας: Lavinia Steinfort (l.steinfort@tni.org, +31640363123)

www.TNI.org/publicfinance

Το Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ είναι ένα κέντρο συνδιαμόρφωσης, ανάλυσης & αξιολόγησης προτάσεων εφαρμόσιμης πολιτικής, που φιλοδοξεί να αποτελέσει ανοιχτό και ζωντανό χώρο ανταλλαγής και διάδοσης αριστερών και προοδευτικών απόψεων και ιδεών.

Η απόδοση στα ελληνικά, η εκτύπωση και η διανομή έγιναν με την υποστήριξη του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών, ΕΝΑ.

Υπεύθυνη Έκδοσης: Δώρα Κοτσακά

Μετάφραση: Αθηνά Ζηλάκου

info@enainstitute.org

www.enainstitute.org